

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи

КОМАРОВА Елла

СТРУКТУРАТА ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ
В ШКОЛІ

Спеціальність: 053 - Психологія
Освітньо-професійна програма - Психологія
Кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконала студентка
ПСзм -21 групи
Комарова Елла

Науковий керівник:
д.психол.н., проф.
А.Н. Гірняк

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту

«___» _____ 2025р.

Завідувач кафедри

Тернопіль – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....	7
1.1. Готовність дитини до навчання у школі як об’єкт наукових досліджень.....	7
1.2. Структурні компоненти готовності дитини до навчання у школі та їх формопрояви.....	12
1.3. Соціально-психологічні чинники, що сприяють готовності дитини до навчання у школі.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....	26
2.1. Організація експерименту та методи дослідження.....	26
2.2. Аналіз результатів психодіагностичних обстежень старших дошкільників щодо рівня їхньої соціально-психологічної готовності до навчання у школі.....	30
2.3. Розробка та апробування ефективності програми формування у дітей соціально-психологічної готовності до навчання у ЗОШ в умовах дошкільного навчального закладу.....	37
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	43
3.1. Психолого-педагогічні настанови батькам старших дошкільників щодо підвищення рівня їхньої готовності до навчання у школі.....	43
3.2. Рекомендації освітянам дошкільних навчальних закладів щодо форм і методів підвищення соціально-психологічної готовності дітей до навчання у школі.....	50
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Перехід дитини з дошкільного навчального закладу до школи є одним із найважливіших і водночас найкритичніших етапів у її житті. Від того, наскільки успішно відбудеться ця зміна, залежить не лише її подальша успішність у навчанні, а й формування особистості, самооцінки та ставлення до навколишнього світу. У сучасних умовах, коли вимоги до першокласників постійно зростають, проблема готовності дитини до школи набуває особливої актуальності. Особливо гостро постає питання не лише про інтелектуальну, а й про соціально-психологічну готовність, яка є запорукою успішної адаптації до нового соціального середовища, взаємодії з учителем та однолітками.

Війна, що триває в Україні, створює додаткові психологічні навантаження на дітей. Багато сімей змушені були змінити місце проживання, діти переживають стрес, втрачають звичне коло спілкування. У цих умовах емоційна стійкість та соціальна адаптованість стають ключовими для успішного навчання. Готовність до школи – це також здатність дитини впоратися з новими, незвичними обставинами, знайти своє місце в колективі та довіряти дорослим.

Крім того, сучасні діти з раннього віку стикаються з величезним потоком інформації. Вони використовують гаджети, дивляться відео, грають у симуляційні ігри. Це формує особливий тип мислення та сприйняття реальності. Готовність до школи сьогодні — це також вміння зосереджувати увагу, відокремлювати важливу інформацію від зайвої та переходити від ігрової діяльності до навчальної, що потребує інших розумових зусиль.

Значний внесок у теоретичне обґрунтування проблеми готовності дитини до школи зробили українські дослідники, зокрема: О. В. Скрипченко, яка вивчала психологічні основи навчання і виховання, Т.В. Піроженко, котра зосереджувалася на розвитку мовлення та готовності до шкільного навчання, Н.В. Володарська, яка досліджувала психологію дошкільника, а також А. Богуш, Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Ковшар, О. Кононко, Н. Лисенко, Т.

Поніманська. Також важливими є праці Г. С. Костюка, С. Д. Максименка, О. В. Безпалько.

Серед зарубіжних науковців, які вивчали схожі питання, варто відзначити Ж. Піаже, який розкрив закономірності когнітивного розвитку, Л. Кольберга з його теорією морального розвитку, а також американських психологів У. Бронфенбреннера, котрий розробив екологічну теорію розвитку, та С. Зіглера, який досліджував роль мотивації та соціально-емоційного розвитку.

Попри значну кількість досліджень у цій галузі, досі існують певні прогалини у вивченні структури та специфіки соціально-психологічної готовності, особливо в контексті сучасних реалій. Незважаючи на загальну визначеність основних компонентів готовності, залишається відкритим питання про їхню ієрархію та взаємозв'язок, а також про те, як саме різні чинники — сімейне виховання, вплив дошкільного закладу та індивідуальні особливості дитини — детермінують цю готовність. Необхідність глибокого аналізу цих аспектів й зумовила вибір теми нашого дослідження «Структура та особливості соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання в школі».

Мета дослідження– теоретичне обґрунтування чинників, структури й особливостей соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання у школі, а також розробка та апробування ефективності програми формування у дітей зазначеної готовності в умовах навчального закладу.

Завдання дослідження:

1. Розкрити зміст, структуру та основні компоненти соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання в школі;
2. Обґрунтувати соціально-психологічні чинники, що впливають на формування готовності дитини до навчання у школі;
3. Підібрати комплекс психодіагностичних методик для емпіричного дослідження соціально-психологічної готовності старших дошкільників;
4. Провести емпіричне дослідження та виявити рівень сформованості соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання у школі;

5. Розробити та апробувати психолого-педагогічну програму формування соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання у школі.

Об'єкт дослідження—готовність особистості до діяльності як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження— структура та особливості соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання у школі.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети та завдань дослідження було використано комплекс методів:

-теоретичні методи: критичний аналіз різних концепцій і наукових підходів до дослідження проблематики психологічної готовності; метод порівняння вітчизняного та зарубіжних досвідів формування психологічної готовності до школи; теоретичний синтез тематичних напрацювань у царині психофізіології, психогігієни, психосоматики та педагогіки; критеріальна диференціація основних структурних компонентів психологічної готовності; ранжування провідних чинників, що детермінують рівні розвитку готовності старших дошкільників до школи; узагальнення системи прикладних рекомендацій щодо формування у дітей соціально-психологічної готовності до навчання у ЗОШ в умовах навчального закладу.

-емпіричні методи: спостереження за дітьми в процесі навчальної діяльності, ігрової діяльності та спілкування для фіксації проявів соціально-психологічної готовності; бесіда з дітьми, педагогами та батьками з метою уточнення мотивації, інтересів та оцінки соціальної ситуації розвитку дитини; психолого педагогічний (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) експеримент для перевірки розробленої системи рекомендацій формування готовності.

-психодіагностичні методики:

1. Тест шкільної зрілості Керна-Йірасека.
2. Методика “Дерево”
3. Методика “Соціально-емоційна готовність до школи”
4. Методика “Три бажання”

- *математично-статистичні методи:*

1. Описова статистика.
2. Кореляційний аналіз.
3. Порівняльний аналіз.

Теоретичне значення дослідження полягає у систематизації та поглибленні наукових уявлень про структуру та зміст соціально-психологічної готовності старших дошкільників до шкільного навчання.

Практичне значення дослідження полягає у розробці програми психолого-педагогічної роботи, які можуть бути використані практичними психологами, педагогами та батьками для своєчасної діагностики та корекції рівня готовності дитини до школи.

Структура роботи – магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань), додатків. У роботі використано 6 рисунків, 16 таблиць, 3 додатки. Загальний обсяг роботи 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

1.1. Готовність дитини до навчання у школі як об'єкт наукових досліджень

В Україні основним критерієм для вступу до початкової школи є хронологічний вік. З 2012-2013 навчального року, коли початкова освіта стала чотирирічною, віковий діапазон для початку навчання було визначено як 60-66 місяців. Однак, як показують дослідження, діти, які розпочинають навчання суто за цим критерієм, часто мають проблеми з готовністю до школи. У цьому віці відбувається зміна провідної діяльності з ігрової на навчальну, що вимагає від дитини нового рівня пізнавального інтересу та соціальної позиції. Такий перехід створює значне навантаження на першокласника, поява нових обов'язків, необхідність дотримуватися дисципліни та тривала статична напруга [16, с 201; 17, с 173].

Готовність дитини до школи — це одна з найважливіших і водночас найскладніших проблем психології та педагогіки. Вона досліджується вже багато десятиліть, проте з кожним новим поколінням дітей набуває нових особливостей.

Готовність у сучасному науковому розумінні є складним міждисциплінарним конструктором. У психології її тлумачать як новоутворення (Д. Узнадзе) [46, с88], цілісну особистісну стійкість (С. Гончаренко) [9, с 64], психічний стан (І. Бех) [2, с 4] або рівень розвитку особистості з її ціннісними та вольовими якостями (А. Реан) [48, с 101].

Так, грузинський філософ і психолог Д. Узнадзе розглядав готовність як установку на будь-яку діяльність. На його думку, це стан, який передуює поведінці та забезпечує її стійкість і спрямованість, навіть в умовах, що

постійно змінюються. Ця установка формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх стимулів, а також усвідомленого сприйняття інформації [46, с 175].

С. Гончаренко, аналізуючи готовність здобувачів освіти, вказує, що це інтегративна особистісна якість та передумова ефективності діяльності [7, с48].

У педагогіці готовність вивчається як результат підготовки до професійної діяльності або як якість, спрямована на особистісне та творче вдосконалення(О. Кривильова) [49].

Також, ряд дослідників (С. Максименко [24], О. Пелех [32], Р. Скульський [42], І. Дичківська [11], Л. Шевченко [52]) розглядають готовність як інтегральну якість особистості, що є цілісною та системною характеристикою.

В ДОДАТКУ А наведено порівняння основних теоретичних підходів до поняття готовності.

Американський психолог Едвард Торндайк (EdwardThorndike) у 1913 році сформулював «Закон готовності» як один із трьох основних законів навчання. Згідно з ним, навчання відбувається ефективніше, коли нервова система організму готова до дії, що пов'язувало готовність із фізіологічними станами, а не з внутрішніми психологічними процесами. Торндайк стверджував, що якщо індивід готовий діяти, то дія приносить задоволення, а якщо не готовий — дискомфорт. Це був механістичний підхід, який зосереджувався на реакціях на зовнішні стимули [21, с 38].

На противагу цьому, американський філософ та педагог Джон Дьюї (JohnDewey) у своїх працях, зокрема у 1916 році, підкреслював, що готовність не є пасивною передумовою, а активним станом індивіда, що включає інтереси, досвід та цілеспрямованість. Дьюї вважав, що ефективно навчання вимагає, щоб навчальний матеріал відповідав поточним інтересам і досвіду учня, готуючи його до подальших, більш складних завдань[1, с 14].

З середини ХХ ст. поняття «готовність» відомі вчені (Д. Кац, Г. Олпорт та ін.) досліджували в контексті якісного показника саморегуляції поведінки особистості [27, с 24-25].

Так, в другій половині ХХ століття, з'явилися інтегративні моделі, які розглядають готовність як складну багатокомпонентну систему. Ці моделі включають мотиваційну, емоційну, вольову та когнітивну складові.

Отже, еволюція поняття готовності в психології відображає загальний розвиток науки — від простих, механістичних пояснень до складних, інтегративних. Якщо напочатку ХХ століття готовність розглядалася як пасивний фізіологічний стан (біхевіоризм), то згодом вона набула активнішого, внутрішнього змісту. Когнітивний підхід визначив її як ступінь когнітивної зрілості, а прагматизм та гуманістична психологія наголосили на її активному та мотиваційному характері.

Сучасна психологія трактує готовність як динамічний стан особистості, що включає не лише знання та навички, але й емоційно-вольову стійкість, мотивацію до досягнення мети та здатність до саморегуляції. Це дозволяє ефективно прогнозувати і формувати успішність людини у різних видах діяльності, від навчальної до професійної.

Мерзлякова О.Л. розглядає готовність до професійного самовизначення як важливий чинник саморозвитку, що передбачає усвідомлення власних інтересів, здібностей та цілей [24].

Нагорна А. С., Нагорна В. А. готовність до професійного самовизначення характеризує через три критерії: когнітивний (знання про світ професій), мотиваційний (цінності праці), та практичний (активні дії щодо оволодіння професією) [22].

Для ефективної підготовки до школи необхідна програма, що сприяє гармонійному розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. Психологи визначають вік 6-7 років як перехідний, під час якого дитина має досягти інтелектуальної та соціальної зрілості. Важливо пам'ятати, що з початком шкільного навчання провідна діяльність змінюється: гра та творчість підкоряються навчальному процесу [13, с 127].

Загально визнано, що готовність дитини до школи є комплексним показником її розвитку. Дослідники, такі як І. Карабаєва, Т. Піроженко та інші,

розглядають її як інтегровану готовність, що охоплює не лише інтелектуальну та фізіологічну сфери, а й мотиваційну, емоційно-вольову та соціальну складові, які є необхідними для успішної адаптації до шкільного життя [8, с 8].

К. Блер та С. Рейверакцентують увагу на тому, що готовність донавчання — це не просто набір знань, а здатність дитини керувати своєю увагою та емоціями, налагоджувати стосунки з однолітками й дорослими та виявляти самостійність [39, с 111].

Т. Поніманська, розглядає готовність до школи як «інтегративну характеристику психічного розвитку», яка забезпечує успішну адаптацію дитини до шкільного середовища. Цей феномен включає як загальну (психологічну), так і спеціальну готовність, що виявляється у сформованості якостей, необхідних для повноцінного включення у навчальну діяльність [57].

Феномен готовності до школи, що також іменується «шкільною зрілістю» або «підготовленістю», розглядається як сукупність мовленнєвих, розумових, адаптаційних та соціальних навичок. Ці навички свідчать про досягнення дитиною достатнього рівня емоційного, соціального, фізичного та когнітивного розвитку.

Різні зарубіжні системи також не визначають єдності стосовно термінології та критеріїв оцінки «шкільної готовності», однак системи, що використовуються в рамках однієї країни, об'єднані та прописані національним законодавством для використання в навчальних закладах, що є способом об'єктивної масової оцінки рівня розвитку дітей у певній державі.

Міністерство освіти Великобританії призначає вчителів використовувати як основний інструмент «початковий етап освіти для дітей молодшого віку» (етап фонду раннього віку (EYFS)). Його мета - забезпечити успішний перехід до першого класу, враховуючи рівні цілісного розвитку школярів.

Програма EYFS має 17 цілей ранньої підготовки, для кожного з яких дитина відповідає «очікуваним» або «такому, який формується» рівня у восьми основних категоріях: спілкування та мовлення; усна мова; особистий,

соціальний та емоційний розвиток; фізичний розвиток; грамотність; математика; розуміння світу; мистецтво та дизайн.

Іншим джерелом є закон США про вдосконалення програми «Початкова освіта» для забезпечення готовності до школи» від 2007 року (the US Act the Improving Head Start for School Readiness Act) - враховує питання раннього розвитку мови та грамотності, ранньої математики та науки, когнітивних навичок, підходів до навчання, творчих мистецтв. Фізичне здоров'я та розвиток, а також соціальний та емоційний розвиток, пов'язані з готовністю до школи. Але, незважаючи обґрунтованість інструментів, часто виникає проблема дискримінантної обґрунтованості стосовно вимірюваних конструкцій. Наприклад, у «Стратегіях викладання GOLD» (Teaching Strategies GOLD), які рекомендовані Керівництвом ранньої освіти США [9, с199], вимірювані конструкції, такі як грамотність та мовлення, особливо у випадку з дітьми молодшого віку, можуть перетинатися, насправді, вимірюючи один і той самий конструкт [40].

У різних країнах підходи до підготовки дітей до школи дуже відрізняються.

У Бельгії, Франції, Італії та Іспанії дітей поступово знайомлять зі «шкільним життям», даючи їм базові навички читання, письма та лічби.

У Канаді, Австралії та Нідерландах вважають, що спеціальна підготовка до школи не потрібна, тому акцент роблять на розвитку дитини в природному середовищі.

Французький досвід вважається одним із найпозитивніших, оскільки їхня система освіти побудована на наступності між дитячим садком та початковою школою, щоб перехід був плавним.

Німеччина надає перевагу сімейному вихованню, вважаючи, що до шести років дитина має виховуватися переважно вдома.

У Польщі запровадили обов'язкову річну підготовку для шестирічних дітей, що допомагає зрівняти шанси на успішний старт у навчанні для всіх, незалежно від соціального походження [6, с 200].

Оглядаючи підходи різних країн, можна виділити кілька ключових тенденцій. Потрібно враховувати індивідуальний рівень розвитку дитини, а не лише її вік, важливо забезпечити плавний перехід між дитячим садком і школою, необхідно пропонувати різні варіанти підготовки дітей, щоб кожен міг обрати найкращий для себе.

В Україні зараз існують дві основні проблеми з підготовкою дітей до школи. Перша – це нерівні умови. Не всі діти мають однакові можливості для якісної підготовки. Друга проблема – це надмірні навантаження. Деякі дитячі садки та центри перетворюються на «тренувальні майданчики», де дітей змушують інтенсивно навчатися, щоб вони могли вступити до престижних шкіл. Це призводить до того, що підготовка до школи стає однією з найгостріших проблем у дошкільній освіті.

Важливо не просто замінювати старі підходи новими, а зберігати та розвивати все корисне, що дитина здобула на попередньому етапі свого життя.

Отже, готовність дитини до навчання є результатом не лише індивідуального розвитку, але й впливу факторів навколишнього середовища, зокрема сім'ї, оточення та дошкільного закладу. Готовність до школи — це внутрішня зрілість дитини, яка допомагає їй легко адаптуватися, бути успішною і отримувати радість від навчання.

1.2. Структурні компоненти готовності дитини до навчання у школі та їх формопрояви

Готовність дитини до школи є складним, багатогранним явищем, яке неможливо звести до одного-двох показників. Зазвичай її розглядають як сукупність кількох взаємопов'язаних компонентів. Традиційно виділяють три основні складові: фізичну, психологічну та соціальну готовність. Кожен з цих компонентів, у свою чергу, має свої формопрояви, які можна спостерігати та оцінювати.

Фізична готовність включає стан здоров'я дитини, розвиток її дрібної моторики, координацію рухів та загальну витривалість. Цей аспект є базовим,

оскільки фізичний стан прямо впливає на здатність дитини витримувати шкільні навантаження.

Психологічна готовність є найширшим компонентом і складається з пізнавальної, емоційно-вольової та особистісної готовності. Пізнавальна готовність передбачає розвиток мислення, пам'яті, уваги, уяви та мовлення дитини. Це не стільки про кількість знань, скільки про розвиток пізнавальних процесів. Емоційно-вольова готовність відображає здатність дитини керувати своїми емоціями, долати труднощі та підкоряти свої бажання правилам. Особистісна готовність, у свою чергу, включає формування самооцінки, ініціативності, а також мотивацію до навчання[20, с 69].

Соціальна готовність, яка є центральною для старших дошкільників, передбачає розвиток навичок взаємодії з однолітками та дорослими. Це вміння співпрацювати, слухати, дотримуватись правил поведінки, а також здатність відчувати себе членом нового колективу. Цей компонент тісно пов'язаний з психологічною готовністю, особливо з її особистісним аспектом.

На рисунку 1.1 готовності у вигляді складається з кількох та показує загальну поняття Готовність (рис.1).

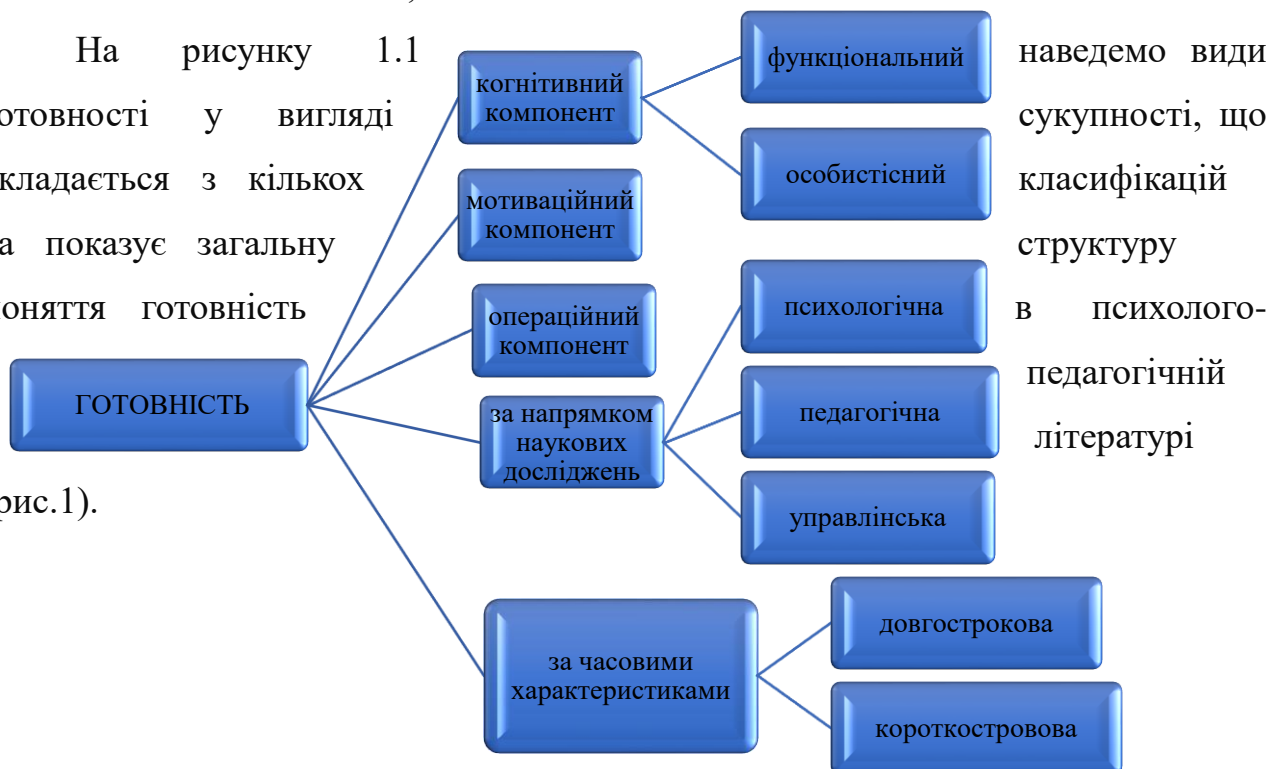

Рис. 1.1. Структурні компоненти психологічної готовності старшого дошкільника до навчання в школі

Науковці з лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України дійшли висновку, що сучасні вимоги до освіти потребують оновлення діагностичного інструментарію оцінки готовності до школи. Цей інструментарій має включати оцінку так званих «життєвих компетентностей», які є ключовими для безперервної освіти впродовж життя. Оскільки ці компетентності формуються на основі досвіду дошкільних видів діяльності, їхня оцінка дозволяє зосередитися на розвитку важливих «м'яких» навичок. Такий підхід, у свою чергу, допомагає вирішити проблему наступності між дошкільною та початковою освітою, враховуючи актуальні освітні виклики [8, с 7-8].

Важливість фізичної складової готовності дитини старшого дошкільного віку для навчання в школі пов'язана з тим, що з перших днів навчання в школі першокласник повинен бути готовий підтримувати певну статичну позу, сидіти за партою. Це, у свою чергу, вимагає скоординованості та точності рухів. Також дитина повинна підготувати невеликі рухові навички для написання та виконання інших навчальних дій з предметами.

Готовність дітей до навчання в школі значною мірою оцінюється за допомогою конкретних знань та навичок, накопичених ними на етапі дошкільного дитинства (знання про навколишнє середовище, про предмети та їх властивості, явища життя та нежива природа, робота дорослих тощо). Такі

показники приписуються інтелектуальній компоненті шкільної готовності [7, с 50].

Інтелектуальна готовність — це не просто вміння читати чи писати. Це комплексна здатність мислити і пізнавати світ, яка включає кілька ключових моментів.:

Розвинене мислення. Дитина вмє помічати деталі, аналізувати, порівнювати та знаходити зв'язки між різними явищами. Вона здатна зрозуміти і відтворити певну послідовність дій або зразок.

Добра пам'ять. Вона легко запам'ятовує нову інформацію, вмє логічно її пов'язувати [19, с 43].

Широкий кругозір. Дитина має уявлення про світ навколо: про тварин, рослини, пори року, свята, свою країну. Її знання ґрунтуються на власному досвіді.

Вміння оперувати думками. Дитина може виконувати прості дії «в умі», не використовуючи реальні предмети. Вона здатна самостійно поставити собі навчальне завдання і виконати його.

Активний та пасивний словниковий запас. Домоментувступу до школи дитина, як правило, знає близько 4–5 тисяч слів, що дозволяє їй вільно спілкуватися та розуміти вчителя [56, с 136].

Візуально-образне мислення старшого дошкільника поступово повинно бути замінене внутрішнім (образним) мисленням. Логічний символічний характер мислення дозволяє дитині вирішувати проблеми опосередковано із використанням символічної уяви. Іншими словами, це відбувається через внутрішні дії із зображеннями. У дитини, що вступає в школу, логічне мислення тільки починає зміцнюватися, тому наочність у навчанні як старших дошкільнят, так і першокласників дуже важлива [5, с 404].

Інші дослідники також зазначають, що це найвищі форми абстрактно-логічного мислення, які можна вважати показником психічного розвитку дошкільника, що спричинює інтенсивний розвиток логічного мислення [3, с

24]. Відтак, абстрактно-логічне мислення є важливою умовою для готовності до школи.

Таким чином, шкільна готовність передбачає перехід мислення дитини на якісно новий рівень.

В аспекті аналізу когнітивних компонентів шкільної готовності важливо вивчити рівень розвитку репродуктивної та особливо творчої уяви дитини, яка йде до школи, як один із ключових показників готовності до навчання дитини. Тому продукти творчості дітей є незаперечним свідченням шкільної готовності.

Дитина, яка вступає до школи, повинна проявляти творчі здібності (малювати, скульптурувати, конструювати, складати). Також, оцінюючи когнітивні властивості, значна складова шкільної готовності визначає увагу [6, с 201]. Аналіз думки дослідників дозволяє нам заявити, що для успішного початку освіти в школі дитина повинна мати можливість зосередитись на мові та діях вчителя (на навчальному матеріалі, а не лише на цікавих ігрових ситуаціях, як характерно для дітей дошкільного віку). Слід зазначити, що розвиток довільної уваги є важливою передумовою готовності до школи. [1, с 13].

Успіх України залежить від того, наскільки креативними, активними та емоційно стійкими є її громадяни. Тому в державних програмах, таких як Нова українська школа (НУШ), наголошується на важливості нової взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу: учнями, батьками та вчителями. Головна мета — це партнерство, нові методики навчання та розвиток у дітей важливих навичок.

Один із найперших кроків до успіху дитини у школі — це її психологічна готовність. Це не просто вміння читати чи писати, а ознака того, що дитина доросла психологічно. Вона вже не дошкільник, а майбутній школяр, який має нові права та обов'язки.

Психологічний аспект включає в себе розвиток когнітивних процесів, таких як мислення, пам'ять та увага, а також розвиток емоційної сфери дитини. За дослідженнями психологів, діти, які входять до школи з розвиненим

когнітивним потенціалом, легше впораються з навчанням, а також мають більшу мотивацію до навчання та саморозвитку [10, с. 17].

Щоб дитина була психологічно готовою до школи, їй потрібне повноцінне дитинство. Це означає, що вона повинна навчитися бути самостійною, приймати прості рішення та успішно спілкуватися як з однолітками, так і з дорослими.

Волинець Н.В. зазначає, що психологічно готова дитина характеризується такими ознаками:

- розуміє, що вона тепер учень;
- знає, що навчання — це не лише іграшки, а й відповідальна справа;
- прагне отримувати нові знання, а не просто хизуватися ранцем чи пеналом;
- вміє керувати своєю поведінкою та зосереджуватися на навчанні [5, с. 407].

Батьки можуть допомогти дитині, заохочуючи її самостійність та спілкування. Важливо підтримувати її всебічний розвиток: фізичний, соціальний, емоційний та розумовий.

Соціальна готовність — це здатність дитини знаходити спільну мову з однолітками та дорослими. У перші дні школи дитина повинна швидко подружитися з новими друзями, влитися в колектив, співпрацювати з іншими та дотримуватися шкільних правил.

Така готовність допомагає першокласникам будувати добрі стосунки з однолітками та вчителями. Дитині важливо вміти:

- влитися в новий колектив;
- знаходити спільну мову з іншими дітьми;
- відчувати себе повноцінною частиною класу.

Від того, як складуться стосунки в класі, багато в чому залежить, наскільки успішно дитина засвоюватиме знання. Коли вчитель звертається до всього класу, кожна дитина має відчувати, що ці слова стосуються і її особисто.

Це відчуття приналежності до групи є важливою складовою соціальної готовності.

Також, оскільки діти всі різні, їм потрібно вчитися жити разом і враховувати інтереси інших. Для цього діти разом з учителем можуть придумувати правила спільного життя. Дуже важливо навчити дітей вирішувати конфлікти мирно та конструктивно, тобто, домовлятися, разом шукати вихід із ситуації або звертатися за допомогою до дорослих.

Ці вміння — налагоджувати спілкування, відчувати себе частиною колективу та мирно вирішувати суперечки — і є ключовими для успішного старту в шкільному житті [28, с 71].

Концепція Нової української школи (НУШ) наголошує на важливості партнерства між учнями, вчителями та батьками. Було б чудово, якби до цього процесу долучалися також вихователі дитячих садочків, щоб перехід до школи був плавним і комфортним.

Саме гра в дитячому садку готує дитину до соціальних взаємодій у школі. Під час ігор діти вчаться дотримуватися правил, розуміти почуття інших і отримувати знання про навколишній світ у легкій формі.

Сучасна початкова школа також використовує ігрові методи навчання, особливо в 1-2 класах. Це допомагає дітям краще адаптуватися до школи, мінімізуючи стрес. У співпраці між вихователями та вчителями, а також сім'ями, можна вчасно визначити, наскільки дитина готова до школи, і подолати бар'єр між двома етапами освіти.

За словами Н. Кот, адаптація дитини до школи залежить від багатьох факторів — як фізіологічних, так і психологічних. Найважливішим є формування мотивації до навчання [15, с 207].

Щоб дитина легко влилася в шкільне життя, їй потрібно відчути себе школярем. Це означає, що вона має усвідомити свою нову роль, де є певні обов'язки і права, а її місце в суспільстві змінилося порівняно з дошкільним віком.

Соціально-психологічна готовність дитини до навчання — це комплексний показник, що включає емоційну зрілість дитини, її навички спілкування та вміння адаптуватися до шкільного середовища. Ця готовність допомагає дитині почуватися впевнено в новому колективі та успішно засвоювати знання [39, с 5].

В ДОДАТКУ Б наведено основні складові соціально-психологічної готовності

У структурі шкільної готовності вчені визначають ще один, не менш важливий компонент - емоційно-вольовий. Зокрема, у дослідженні Беленької Г.В.[3], емоційна готовність вважається інтегративною складовою готовності старших дошкільнят до навчання. За словами вченого, про утворення цього компонента можна стверджувати за такими показниками:

- здатність розрізняти емоції, контролювати їх та їх поведінку (докази здатності до емоційної регуляції та емоційної стабільності дитини);
- здатність керувати розумовою діяльністю, а також сформованою такими показниками уваги як концентрації, стабільності, перемикання (вказує на довільність психічних процесів, здатність регулювати увагу);
- можливість поставити мету, окреслити та виконувати план дій, приймати рішення (вказує на вольову поведінку);
- можливість самостійно подолати труднощі, продуктивність (вказує на мотивацію до досягнення мети);
- можливість діяти відповідно до моделі, інструкцій, інструкцій (вказує на можливість зосередження уваги на даній системі вимог);
- можливість організовувати своє робоче місце та підтримувати його в порядку (вказує на здатність до самоорганізації);
- можливість оцінки результатів власних дій, адекватність реакцій на зовнішню оцінку (вказує на адекватність самооцінки та оцінки навколишнього середовища) [4, с 160].

Отже, емоційно-вольова зрілість (емоційно-вольовий компонент) займає важливе місце у структурі готовності до навчання, тісно переплетених з іншими

показниками. Цей компонент виражається в основному в здатності дитини керувати її емоціями та поведінкою, здатністю планувати свою діяльність та свідомо керувати нею.

У дитячому садку діти не просто граються, а розвивають різні важливі навички: грають, малюють, співають, вивчають природу, рахують і вчаться спілкуватися. Через ці заняття вони здобувають знання про себе та світ, засвоюють моральні цінності та вчаться використовувати отриману інформацію в житті. Дитина, яка добре підготовлена до життя, може самостійно і впевнено поводитися в різних ситуаціях.

Відтак, перехід із дитсадка до школи — це важливий і непростий етап. Вихователі та вчителі постійно обговорюють, як зробити його якомога комфортнішим для дитини. Головне, що потрібно розуміти: дошкільний вік — це самостійний етап розвитку, і його головне завдання — не підготовка до школи, а всебічний розвиток дитини. До п'яти років діти повинні навчитися співпрацювати, дотримуватися правил і розуміти почуття інших [17, с 206].

Вміння читати, писати та рахувати не є найголовнішим, адже цьому навчають у першому класі. Набагато важливіше, щоб дитина прийшла до школи з широким світоглядом, розвиненим мисленням та сприйняттям. Ще в садочку вона має навчитися аналізувати, порівнювати, узагальнювати та робити висновки.

Таким чином, соціально-психологічна готовність - це не просто сума окремих навичок, а цілісна, сформована особистісна позиція дитини. Це її внутрішня здатність і бажання стати школярем, будувати відносини з новими людьми та успішно справлятися з навчальними завданнями.

Від того, наскільки добре розвинені ці компоненти, залежить не лише легкість адаптації в першому класі, а й подальший успіх дитини в школі. Готова дитина не боїться труднощів, вміє знаходити друзів, відчувається частиною колективу та відчуває радість від здобуття нових знань. Саме тому формування соціально-психологічної готовності є ключовим завданням для батьків та вихователів на етапі дошкільного дитинства.

1.3. Соціально-психологічні чинники, що сприяють готовності дитини до навчання у школі

Формування соціально-психологічної готовності дитини до навчання у школі є результатом взаємодії багатьох чинників. Серед них виділяють як зовнішні, так і внутрішні. До зовнішніх чинників, що мають найбільший вплив, належить, перш за все, сімейне виховання. Стиль спілкування в родині, рівень освіти батьків, їхні очікування та підтримка безпосередньо впливають на розвиток дитини. Родина є першим і найважливішим агентом соціалізації, де дитина засвоює норми поведінки та спілкування.

Другим ключовим зовнішнім чинником є дошкільний навчальний заклад. У дитячому садку дитина вперше потрапляє в організований колектив, де вона навчається взаємодіяти з однолітками, дотримуватись правил та виконувати завдання під керівництвом дорослого. Саме тут відбувається інтенсивне формування соціальних навичок та особистісної готовності до шкільного життя.

До внутрішніх чинників належать індивідуальні особливості самої дитини, тобто її темперамент, характер, рівень самооцінки та мотивація. Наприклад, впевнена в собі дитина з високою мотивацією до навчання, швидше за все, легше адаптується до школи. Також важливу роль відіграє позиція дитини щодо школи, її уявлення про майбутнє навчання, рівень тривожності та ставлення до шкільних правил.

За словами української дослідниці Т. В. Дуткевич [12, с 356], готовність дитини до школи та її бажання стати учнем формуються поступово, у два етапи.

На першому етапі дитина починає позитивно ставитися до школи. Її цікавить не стільки саме навчання, скільки зовнішні атрибути та загальна атмосфера: «там весело», «там є багато дітей». Це бажання йти до школи є поки що поверховим, без усвідомлення, що навчання — це праця.

На другому етапі дитина починає розуміти, що школа — це місце для спілкування. У неї остаточно формується позиція учня, яка поєднує в собі

бажання бути частиною колективу з інтересом до шкільного життя загалом. Тільки після цього, вже під час навчання в початкових класах, у дитини з'являється справжній інтерес до самого процесу навчання [9, с88].

Сім'я відіграє вирішальну роль у формуванні соціально-психологічної готовності дитини до школи, оскільки вона є першим і найважливішим середовищем для її розвитку. Вплив сім'ї можна розглянути з кількох сторін.

1. Емоційне середовище та емоційна стійкість

Емоційна атмосфера в сім'ї безпосередньо впливає на емоційну стабільність дитини. Якщо в родині панує любов, довіра та підтримка, дитина відчуває себе в безпеці. Це створює міцний емоційний фундамент, на якому формується її впевненість у собі та здатність долати труднощі. І навпаки, постійні конфлікти, гіперопіка або байдужість можуть призвести до підвищеної тривожності, низької самооцінки та страху перед невідомим, що є серйозним бар'єром для успішної адаптації в школі.

2. Стиль виховання та розвиток самостійності

Стиль, який обирають батьки, визначає, наскільки дитина буде самостійною та ініціативною.

3. Соціальні навички та комунікація

Сім'я — це перша школа соціалізації. Дитина вчиться будувати відносини, спостерігаючи за тим, як спілкуються між собою батьки. Вона переймає їхні моделі поведінки, вчиться висловлювати свої думки та почуття, вирішувати конфлікти та співпрацювати. Відсутність діалогу в родині може призвести до того, що дитині буде важко спілкуватися з однолітками та вчителем.

4. Формування мотивації до навчання

Сім'я впливає на ставлення дитини до навчання. Коли батьки з ентузіазмом ставляться до школи, читають книги, обговорюють цікаві теми, вони формують у дитини позитивну мотивацію до навчання. Навіть найменші успіхи дитини, підкріплені похвалою, заохочують її до подальших звершень. І навпаки, якщо батьки постійно критикують школу або демонструють негативне

ставлення до освіти, дитина може втратити інтерес до навчання ще до того, як піде в перший клас [29, с 251].

Ефективність впливу сім'ї на розвиток дитини залежить від того, наскільки батьки є відповідальними. Це проявляється в кількох ключових моментах:

- цінності. Важливо, які цінності батьки передають дитині під час виховання.
- знання. Батьки мають розуміти, як розвивається дитина, щоб правильно її підтримувати.
- співпраця. Головне — це будувати стосунки з дитиною на рівних, як з партнером.

Аналізуючи роль сім'ї у підготовці до школи, потрібно звертати увагу на такі аспекти:

1. Чи усвідомлюють батьки свою відповідальність за всебічний розвиток дитини.
2. Чи розуміють вони, що означає справжня готовність до школи.
3. Чи знають сильні сторони своєї дитини.
4. Чи готові вони співпрацювати з дитячим садком.
5. Чи вміють правильно спілкуватися з дитиною.
6. Чи створюють належні умови для її розвитку [38, с 145].

Роль батьків полягає не лише в тому, щоб навчити дитину читати, а й у формуванні її ставлення до школи. Важливо, щоб батьки цікавилися її успіхами та труднощами — як у навчанні, так і в спілкуванні з однолітками та вчителем. Емоційна стабільність дитини також залежить від її власної здатності протистояти стресам, а любов і підтримка батьків є ключем до успішного подолання цих труднощів.

Основне завдання дорослих — створити в дитини позитивне ставлення до школи. Це допоможе їй швидше звикнути до нового режиму, адаптуватися до вимог та почуватися впевнено.

На етапі підготовки до школи батьки повинні:

1. Коригувати діяльність дитини, щоб розвинути найважливіші для навчання риси характеру.
2. Забезпечити всебічний розвиток дитини: її пізнавальних здібностей, особистісних якостей та вміння діяти.

Лише на такій міцній основі можуть розвинути спеціальні здібності, а адаптація до школи пройде швидко та ефективно [25, с 90].

Спеціальні дослідження, які провели Р. В. Павелків та О. П. Цигипало, показали, що діти 6–7 років, які добре підготувалися в дитячому садку, мають усі необхідні розумові здібності для успішного навчання [30, с 92].

У таких дітей добре розвинені:

- логічне мислення. Вони можуть порівнювати предмети, знаходити спільні риси, групувати їх та аналізувати.
- увага. Хоча вона ще не дуже стійка, але дитина вже може зосереджуватися на навчальних завданнях і не відволікатися.
- концентрація та самоконтроль. Дитина здатна не тільки сфокусуватись на завданні, а й контролювати себе під час його виконання.
- пам'ять. Має достатній потенціал, щоб запам'ятовувати та відтворювати інформацію, яка потрібна для навчання [12, с 200].

Навіть поза сім'єю та дитсадком дитина отримує багато соціальних сигналів. Вона спостерігає за поведінкою дорослих, слухає розмови, дивиться телевизор або мультфільми. Ці враження формують її уявлення про соціальні норми та очікування. Якщо дитина спілкується з однолітками, які вже навчаються в школі, вона може отримати уявлення про шкільне життя, що також вплине на її очікування та рівень тривожності.

Внутрішні чинники - це унікальні характеристики самої дитини, які визначають, як вона реагує на зовнішні впливи. Вони є основою її поведінки, мислення та емоцій.

Мотиваційна готовність - це внутрішнє бажання дитини вчитися. Вона може бути спрямована на процес здобуття знань або ж на зовнішні атрибути — красивий ранець, нові друзі, похвала. Справжня пізнавальна мотивація — це

прагнення дізнаватися щось нове, а не лише отримувати нагороду. Саме така мотивація допомагає дитині долати труднощі та зберігати інтерес до навчання протягом тривалого часу.

Емоційно-вольова готовність включає самоконтроль та емоційну стійкість. Дитина, готова до школи, вміє керувати своїми емоціями, не плаче через невдачі і здатна висидіти на уроці, не відволікаючись. Вона може докладати вольових зусиль, щоб завершити завдання, яке їй не дуже цікаве. Це ключова навичка, що дозволяє адаптуватися до шкільних вимог.

Когнітивна готовність. Сюди належать розвиток мислення, пам'ять та увага, мовлення.

Індивідуальні особливості: темперамент і характер дитини також впливають на її готовність. Більш активні та товариські діти можуть легше налагоджувати контакти, тоді як сором'язливим або тривожним дітям може знадобитися більше часу на адаптацію. Впевненість у собі та адекватна самооцінка є внутрішніми ресурсами, що допомагають дитині долати виклики нового етапу життя.

Концептуальна модель ЮНІСЕФ розглядає шкільну готовність більш широко як багатовимірний аспект, який визначається двома основними особливостями: «перехід» (transition) та «здобуття компетенцій» (gaining competencies) у відношенні готовності як дітей до школи так і школи до дітей, а також готовність до школи сім'ї.

Таким чином, аналіз теоретичних підходів та чинників, що формують готовність дитини до школи, свідчить про багатоаспектність цього процесу. Наукова література підтверджує, що соціально-психологічна готовність є ключовою передумовою для успішної адаптації та навчання. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, залишається потреба в емпіричному підтвердженні виявлених залежностей та в розробці ефективних інструментів для діагностики та корекції.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

2.1. Організація експерименту та методи дослідження

Емпірична частина будь-якого психологічного дослідження є його основою, оскільки саме вона забезпечує об'єктивне підтвердження теоретичних положень і дозволяє отримати реальні дані для аналізу. У цьому підрозділі детально розкрито логіку організації дослідження, охарактеризовано вибірку, а також описано комплекс психодіагностичних методик та етапи їх застосування. Застосування надійного та валідного інструментарію є запорукою отримання достовірних результатів, що дозволяють зробити обґрунтовані висновки щодо

особливостей соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання в школі.

Метою емпіричного дослідження було вивчення особливостей соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання в школі. Завдання дослідження включали:

1. Визначення актуального рівня соціально-психологічної готовності дітей 6 років до школи.
2. Виявлення провідних компонентів готовності, які потребують корекції та подальшого розвитку.
3. Розробка та апробація програми формування готовності до навчання у школі.

Дослідження проводилось на базі Мукачівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №13 Мукачівської міської ради Закарпатської області у період з серпня по жовтень 2025 року. У вибірку було включено 30 дітей старшого дошкільного віку (15 хлопчиків та 15 дівчаток) віком 6 років.

Критеріями відбору вибірки були:

- Вік дітей 6 років.
- Наявність письмової згоди батьків на участь дитини в дослідженні.
- Відсутність у дітей виражених порушень психофізичного розвитку, підтверджена медичними документами.

Дослідження проводилось у три етапи:

Констатувальний етап - серпень - вересень 2025 р.

Метою було діагностування актуального рівня соціально-психологічної готовності до навчання в школі. На цьому етапі було проведено індивідуальну та групову психодіагностику дітей за обраними методиками.

Формувальний етап - вересень - жовтень 2025 р.

Метою було розроблення та впровадження програми корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на підвищення рівня готовності до школи у дітей з низькими показниками.

Контрольний етап – жовтень 2025 р.

Метою було повторне діагностування рівня готовності за тими самими методиками для оцінки ефективності розробленої програми.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що цілеспрямована психолого-педагогічна корекційно-розвивальна робота сприятиме значному підвищенню рівня соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання в школі.

Проведення дослідження виявило як позитивні, так і негативні аспекти, що вплинули на його хід та результати.

Позитивні аспекти

Повна співпраця з боку адміністрації та вчителівшколи. Вчителі активно допомагали в організації процесу, надавали необхідні дані про дітей та сприяли їх залученню до діагностики та розвивальних занять.

Висока зацікавленість батьків. Більшість батьків охоче йшли на контакт, заповнювали анкети та брали участь у бесідах, що дозволило отримати глибинні дані про сімейне виховання та ставлення до навчання.

Комплексний підхід до діагностики. Використання широкого спектру методик, що охоплюють різні аспекти готовності, дозволило отримати багатовимірну картину розвитку дитини.

Негативні аспекти.

Психологічна втома дітей. Тривала діагностика, особливо на констатувальному етапі, іноді викликала у дітей втому та зниження концентрації уваги, що могло незначно вплинути на результати деяких тестів.

Різний рівень включеності у дослідження. Хоча більшість учасників співпрацювали, деякі батьки та діти демонстрували меншу зацікавленість, що ускладнювало збір повного обсягу даних.

Обмежений доступ до окремих методик. Деякі методики, що були заплановані для використання, виявилися менш інформативними, ніж очікувалося, що вимагало їх заміни або коригування.

Попри зазначені труднощі, дослідження було успішно завершено, а отримані результати є надійними та валідними для подальшого аналізу.

Для діагностики соціально-психологічної готовності до школи були використані наступні методики.

1. Тест шкільної зрілості Керна-Йіресека [59]. Методика спрямована на оцінку загального рівня розвитку дитини, включаючи графічні навички, дрібну моторику, зорове сприйняття та мислення. Тест складається з трьох завдань:

Завдання 1 «Малювання фігури людини»: Оцінюється загальний розвиток, пропорції тіла, деталізація.

Завдання 2 «Списування фрази»: Вивчається здатність до копіювання, зорово-моторна координація.

Завдання 3 «Списування груп точок»: Оцінюється здатність до орієнтації в просторі, увага. Оцінка кожного завдання здійснюється за бальною системою від 1 (найвищий бал) до 5 (найнижчий бал). Загальний бал до 9 свідчить про високу готовність, 10-14 – про середню, понад 15 – про низьку.

2. Методика “Дерево” (за Л. П. Пономаренко) [59]. Методика є проєктивною та дозволяє оцінити емоційний стан дитини, її ставлення до навчання та позицію в колективі. Дитині пропонується намалювати дерево та розмістити на ньому фігури-фрукти. Оцінюється не тільки якість малюнка, а й розташування, розмір та кількість фігур, що символізують прагнення до пізнання, самооцінку та взаємодію з однолітками.

3. Методика “Соціально-емоційна готовність до школи” (адаптація Т. М. Грабовської) [60]. Цей тест спрямований на оцінку соціальної та емоційної готовності, включаючи вміння взаємодіяти з однолітками та дорослими, наявність навчальної мотивації та самоконтролю. Методика включає серію питань-ситуацій, де дитині потрібно обрати найбільш прийнятну модель поведінки.

4. Методика “Три бажання” (модифікація Т. Г. Макарової) [59]. Проєктивна методика для діагностики домінуючої мотивації дитини. Дитині пропонується уявити, що в неї є можливість загадати три бажання. Аналіз відповідей дозволяє виявити, які потреби для дитини є найбільш актуальними:

ігрові, пізнавальні чи соціальні, що є ключовим індикатором сформованості навчальної мотивації.

Окрім перерахованих методик, у роботі було використано метод спостереження за поведінкою дітей у класі, а також бесіда з учителем та батьками з метою отримання додаткової інформації про адаптивність, комунікативні навички та загальний психологічний стан дошкільників.

Математико-статистичні методи:

Для обробки та аналізу отриманих даних було застосовано комплекс математико-статистичних методів.

Описова статистика. Використано для узагальнення та систематизації емпіричних даних, що дозволило отримати кількісні характеристики вибірки (середнє значення, стандартне відхилення, розподіл результатів).

Кореляційний аналіз. Застосовано для виявлення взаємозв'язків між різними компонентами готовності до школи.

Порівняльний аналіз. Для виявлення взаємозв'язків між окремими компонентами соціально-психологічної готовності старших дошкільників (мотиваційна, емоційно-вольова та інтелектуальна готовність) було застосовано кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона (r). Застосування цього критерію дозволило нам оцінити сили та спрямованість лінійного зв'язку між двома змінними, вимірними у кількісній шкалі, дозволяючи об'єктивно підтвердити або спростувати гіпотези про взаємодію ключових чинників готовності.

2.2. Аналіз результатів психодіагностичних обстежень старших дошкільників щодо рівня їхньої соціально-психологічної готовності до навчання у школі

Результати констатувального етапу дослідження, що проводився у кінці серпня та початку вересня 2025 року, виявили різний рівень сформованості соціально-психологічної готовності до навчання в школі серед вибірки 30 дітей. Для аналізу та обробки даних використовувались методи математичної

статистики, зокрема розрахунок відсоткових показників, середніх значень, а також кореляційний аналіз для виявлення взаємозв'язків між окремими компонентами готовності.

Детальний аналіз за методикою Тест шкільної зрілості Керна-Йіресека.

Ця методика дозволила оцінити рівень розвитку дрібної моторики, графічних навичок, зорово-просторової орієнтації та загального інтелектуального розвитку. Аналіз результатів за тестом Керна-Йіресека показав, що більшість дітей (60%) мають середній рівень готовності до навчання. Це свідчить про те, що вони володіють базовими навичками, але потребують додаткової роботи для їх вдосконалення.

Деталізація результатів по завданнях.

Завдання 1 «Малювання фігури людини». За цим завданням більшість дітей (63,3%) отримали середній бал (3 бали). Їхні малюнки мали голову, тулуб, кінцівки, але були відсутні деталі (наприклад, пальці, шия, волосся) або пропорції були порушені. Високий бал (1-2) отримали лише 20% дітей, чії малюнки були деталізованими та пропорційними. Решта 16,7% дітей отримали низькі бали (4-5), що свідчить про слабкий загальний розвиток.

Завдання 2 «Списування фрази». Найбільше труднощів у дітей викликало саме це завдання. 40% дітей продемонстрували низький рівень (4-5 балів), що виражалося у порушенні розміру літер, їх хаотичному розташуванні на рядку, заміні літер. Це вказує на недостатній розвиток зорово-моторної координації та просторового мислення, що є важливими для формування навичок письма.

Завдання 3 «Списування груп точок». У цьому завданні діти показали кращі результати. 50% дітей отримали середній бал (3), що свідчить про сформовану, хоч і не ідеальну, здатність до копіювання зразка та орієнтації на площині.

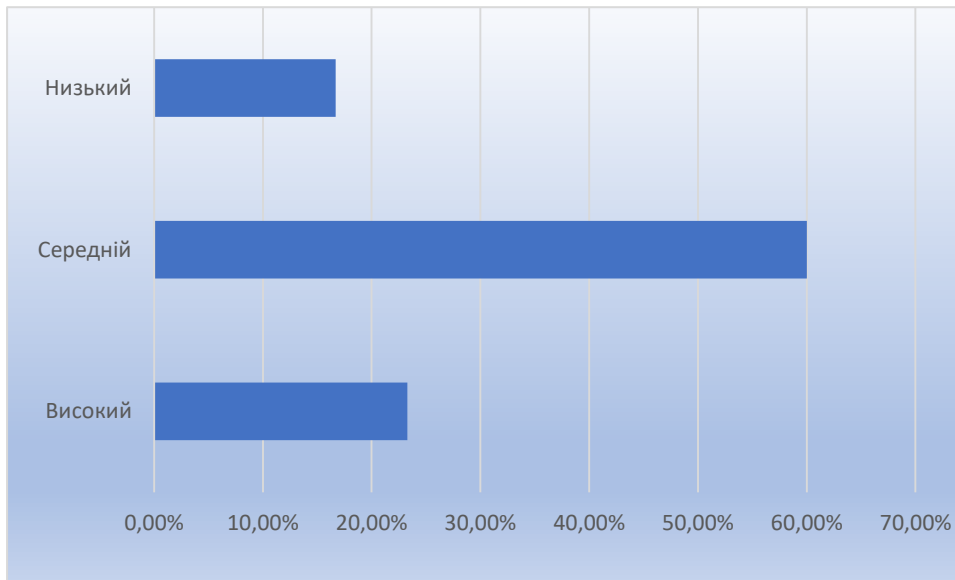
Таблиця 2.1

**Розподіл дітей за рівнями шкільної зрілості
за методикою Керна-Йіресека**

Рівень готовності	Кількість дітей (n=30)	Відсоток (%)
--------------------------	-------------------------------	---------------------

Високий (бал 3-9)	7	23,3%
Середній (бал 10-14)	18	60,0%
Низький (бал понад 15)	5	16,7%

Наочна візуалізація отриманих даних, що відображає відсотковий розподіл дітей за рівнями готовності зображена на рис. 2.1

**Рис.2.1. Розподіл отриманих результатів готовності до школи
(у відсотках)**

Детальний аналіз за методикою “Дерево” (Л. П. Пономаренко)

Проективна методика "Дерево" дозволила виявити емоційний стан дітей, їхнє ставлення до майбутнього навчання та позицію в колективі. Аналіз малюнків показав, що у більшості дітей (70%) позитивний емоційний фон, що є сприятливим для майбутньої адаптації до школи. Вони малювали яскравими кольорами, розміщували "фрукти" на гілках дерева, що символізує прагнення до пізнання та оптимізм.

Однак у 30% дітей були виявлені ознаки тривожності. У 20% ця тривожність була незначною, вони малювали невеликі фрукти або розміщували їх ближче до стовбура. У 10% дітей тривожність була вираженою. Так, один з хлопчиків намалював лише стовбур без гілок, а фрукти лежали біля його коренів. Це свідчить про відчуття нерішучості, відсутність готовності до нових соціальних взаємодій та страх перед невдачею.

Результати діагностики емоційного стану за методикою “Дерево”

Категорія	Кількість дітей (n=30)	Відсоток (%)
Позитивний емоційний стан	21	70%
Незначні ознаки тривожності	6	20%
Виражена тривожність	3	10%

Наочна візуалізація отриманих даних, що відображає розподіл емоційного стану дітей зображена на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Розподіл отриманих результатів емоційного стану дітей до майбутнього навчання

Детальний аналіз за методикою “Соціально-емоційна готовність до школи” (адаптація Т. М. Грабовської).

За результатами цієї методики виявлено, що у більшості дітей сформовані базові соціальні навички. Однак у 50% вибірки готовність виявилася середньою. Це означає, що, незважаючи на загальну здатність до взаємодії, у цих дітей можуть виникати певні труднощі з самоконтролем, особливо у конфліктних ситуаціях або під час групової роботи.

Самоконтроль. Діти з низьким рівнем самоконтролю часто обирали варіанти поведінки, що передбачали імпульсивні дії, наприклад, "Я б забрав іграшку" або "Я б закричав".

Прийняття правил. Деякі діти висловлювали небажання дотримуватися правил, встановлених дорослими, що свідчить про незрілість їхньої соціальної позиції.

Спілкування. У дітей з низьким рівнем готовності спостерігалися труднощі у вербалізації своїх почуттів та бажань, що може призводити до конфліктів та ізоляції у шкільному колективі.

Таблиця 2.3

Результати діагностики соціально-емоційної готовності

Рівень готовності	Кількість дітей (n=30)	Відсоток (%)
Високий	11	36,7%
Середній	15	50,0%
Низький	4	13,3%

Наочне зображення отриманих даних, що відображає розподіл дітей за рівнями соціально-емоційної готовності наведено на рис. 2.3

Детальний аналіз за методикою “Три бажання” (модифікація Т. Г. Макарової).

Результати цієї проєктивної методики дозволили оцінити домінуючий тип мотивації у дітей. Було виявлено, що у переважної більшості дітей (66,7%) домінує пізнавальна мотивація. Їхні бажання були пов'язані з навчанням, читанням книг, відвідуванням школи. Наприклад, "Я хочу, щоб я міг читати", "Я хочу піти до школи і мати багато друзів", "Я хочу, щоб мені подарували багато книжок".

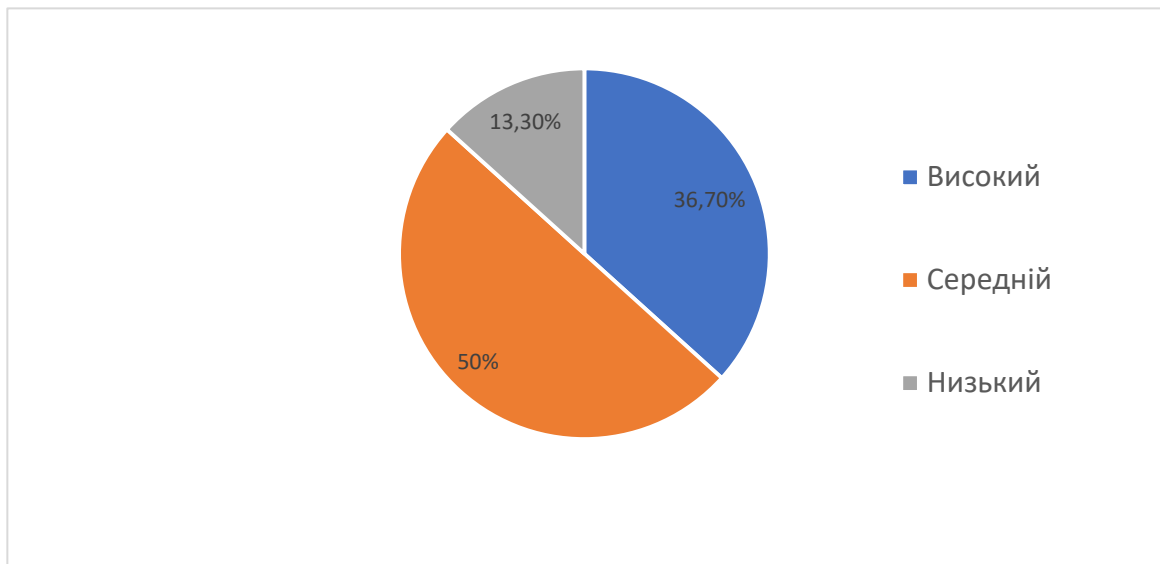

Рис. 2.3. Розподіл отриманих результатів за рівнями соціально-емоційної готовності (у відсотках)

У 23,3% дітей переважала соціальна мотивація. Їхні бажання були спрямовані на взаємодію з іншими людьми: "Я хочу мати багато друзів", "Я хочу, щоб мене всі любили". Це вказує на важливість соціального аспекту для цих дітей у майбутньому шкільному житті.

У 10% дітей все ще переважала ігрова мотивація. Їхні бажання були матеріалістичними або пов'язані з іграми: "Я хочу новий конструктор", "Я хочу багато іграшок", "Я хочу, щоб я міг грати в комп'ютерні ігри весь час". Це свідчить про те, що для цих дітей перехід від ігрової до навчальної діяльності буде складним, і їм необхідна додаткова робота з формування навчальної мотивації.

Таблиця 2.4

Результати діагностики домінуючої мотивації (у відсотках)

Тип мотивації	Кількість дітей (n=30)	Відсоток (%)
Пізнавальна	20	66,7%
Соціальна	7	23,3%
Ігрова	3	10,0%

Зображення отриманих даних, що відображає відсотковий розподіл типів мотивації зображено на рис. 2.4

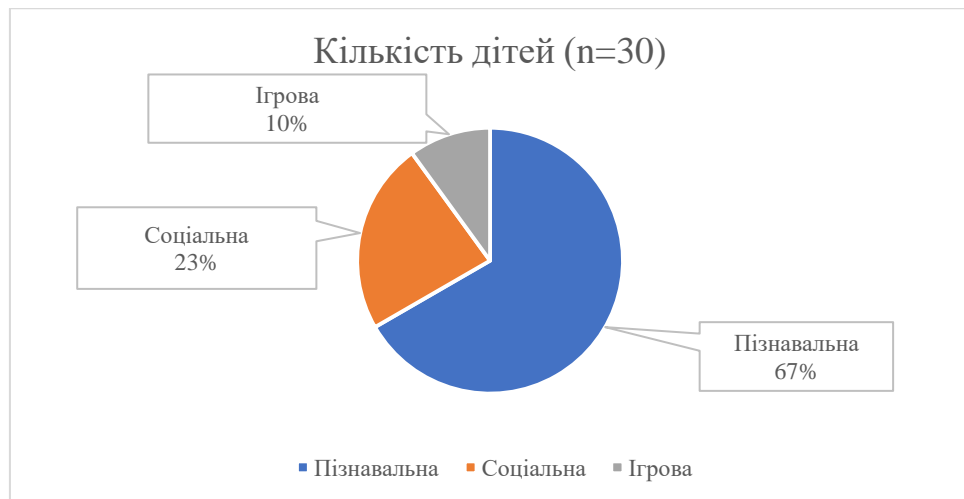

Рис. 2.4. Розподіл домінуючого типу мотивації у старших дошкільників (у відсотках)

Загальна інтеграція результатів та кореляційний аналіз.

Для виявлення взаємозв'язку між різними компонентами готовності до школи був проведений кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Пірсона. Результати показали наступні взаємозв'язки:

Статистично значущий кореляційний зв'язок між параметрами за тестом Керна-Йірсека та між рівнем соціально-емоційної готовності до школи ($r=0.85954$) відсутній. Це свідчить про те, що між двома параметрами немає лінійного зв'язку, тому зміна рівня шкільної зрілості не передбачає системних змін в соціально-емоційному рівні готовності.

Позитивна кореляція між пізнавальною мотивацією (методика «Три бажання») та рівнем тривожності за методикою «Дерево» ($r=0.9975, p \leq 0.05$). Це свідчить про те, що діти, які прагнуть до знань, зазвичай мають більший рівень тривожності щодо майбутнього навчання.

Узагальнюючи результати, можна виділити три групи дітей.

1. Діти з домінуючим типом пізнавальної мотивації (66,7%). Вони мають сформовану пізнавальну мотивацію, але при цьому мають більший рівень тривожності щодо навчальної діяльності.

2. Діти із соціальною мотивацією (23,3%) демонструють важливість для них соціального аспекту, розширення свого соціального середовища як для майбутнього першокласника.

3. Діти з ігровою мотивацією (10%). Ця група показує, що перехід від ігрової діяльності до навчання в школі є складним процесом, є необхідність в допомозі по формуванню навчальної діяльності, але тривожність дітей при цьому не зростає.

Результати дослідження підкреслюють необхідність індивідуального підходу до кожної дитини та своєчасного виявлення "проблемних зон" для успішного формування соціально-психологічної готовності до навчання у школі.

Таким чином, аналіз результатів дослідження проводився на основі узагальнення даних, отриманих за допомогою психодіагностичних методик.

Аналіз рівня інтелектуальної готовності. За результатами тесту Керна-Йірсека та «Графічного диктанту» було визначено рівні розвитку інтелектуальних навичок, просторового мислення та дрібної моторики у дітей. Кількісні показники були зведені в таблиці та представлені у вигляді діаграм для наочності. Зазначалося, що у більшості досліджуваних дітей спостерігається середній рівень інтелектуальної готовності.

Аналіз мотиваційної готовності. Результати бесіди «Про школу» показали, що у значної частини дошкільників переважають пізнавальні та соціальні мотиви. Навчальні мотиви (бажання читати, писати, багато знати) виявлено лише у більшій групі дітей. Діти хочуть йти до школи, бо там цікаво, є можливість знайомства з новими друзями.

Аналіз емоційно-вольової та особистісної готовності. За даними методики «Дерево» було проаналізовано емоційний стан дітей, їхнє ставлення до майбутнього навчання, рівень саморегуляції та здатність долати труднощі. Аналіз показав, що певна частина дошкільників відчуває тривожність щодо майбутнього шкільного життя. Це може бути пов'язано з відсутністю належної

психологічної підтримки з боку дорослих або негативним ставленням до школи.

На основі отриманих результатів було зроблено висновок, що хоча більшість дітей демонструють певний рівень інтелектуальної готовності, у них недостатньо розвинені мотиваційні, емоційно-вольові та соціальні компоненти, що є критично важливим для успішної адаптації до навчання в школі. Виявлені недоліки стали основою для розробки та впровадження формувальної програми.

2.3. Розробка та апробування ефективності програми формування у дітей соціально-психологічної готовності до навчання у ЗОШ

На основі результатів констатувального етапу було розроблено корекційно-розвивальну програму, спрямовану на підвищення рівня соціально-психологічної готовності дітей, особливо тих, у кого були виявлені проблеми з мотивацією та емоційним станом. Програма складалась з трьох блоків:

1. Блок “Я — школяр”. Робота з формуванням внутрішньої позиції школяра, розвитком пізнавальної та соціальної мотивації.
2. Блок “Я і мої почуття”. Розвиток емоційної сфери, навичок саморегуляції та самоконтролю.
3. Блок “Я вчуся взаємодіяти”. Формування навичок спілкування, роботи в команді та прийняття правил.

Таблиця 2.5

Програма формування соціально-психологічної готовності до школи

Етап програми	Мета	Зміст роботи	Очікувані результати	Методи та прийоми
Блок “Я — школяр” 5 занять (по 25 хв)	Формування позитивного ставлення до школи та пізнавальної мотивації	Бесіди про школу, розгляд ілюстрацій, сюжетно-рольові ігри “Школа”	Сформована позитивна “внутрішня позиція школяра”	Дидактичні ігри, бесіди, ігрові вправи

		(5 заходів)		
Блок “Я і мої почуття” 3 заняття (по 30 хв)	Розвиток емоційної сфери та самоконтролю	Ігри на розпізнавання емоцій, вправи на релаксацію (3 заходи)	Зниження рівня тривожності, розвиток самоконтролю	Психогімнастика, арт-терапевтичні вправи
Блок “Я вчуся взаємодіяти” 2 заняття (по 20 хв)	Розвиток навичок співпраці та взаємодії з однолітками	Вправи на співпрацю, обговорення правил поведінки (3 заходи)	Вміння працювати в команді, прийняття соціальних норм	Групові ігри, тренінгові вправи

Корекційно-розвивальні заняття є ключовим етапом експериментального дослідження, розробленим для формування та вдосконалення соціально-психологічної готовності дітей до навчання в школі. Заняття проводились у груповій формі (з експериментальною групою), що дозволяло створити сприятливе середовище для розвитку комунікативних навичок. Кожне заняття мало чітку структуру: вітання, основна частина (розвивальні ігри та вправи), підбиття підсумків та прощання.

Таблиця 2.6

Детальна програма формування соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання в школі

№	Тема заняття	Назва вправи	Кількість занять	Скільки разів була проведена кожна гра	Хто проводить
1	«Знайомство з чарівним світом знань»	Гра «Що лежить у портфелі?»	1	1	Вчитель
		Малювання «Школа моєї мрії»	1	1	Керівник гуртка «Образотворче мистецтво»
		Бесіда «Навіщо йти до школи?»	1	1	Соціальний педагог
2	«Тренуємо увагу	Гра «Роботи-	1	1	Практичний

	та пам'ять»	слухачі»			психолог
		Вправа «Запам'ятай фігури»	1	1	Вчитель
		Вправа «Коректор»	1	1	Практичний психолог
3	«Навчаємося бути друзями»	Сюжетно-рольова гра «Урок»	1	1	Вчитель
		Бесіда «Правила дружби»	1	1	Соціальний педагог
		Вправа «Чарівна квітка»	1	1	Соціальний педагог
4	«Керуємо своїми емоціями»	Гра «Покажи емоцію»	1	1	Практичний психолог
		Малювання «Мій настрій»	1	1	Вчитель
		Вправа «Як розв'язати проблему?»	1	1	Соціальний педагог
5	«Мої бажання – мої цілі»	Бесіда «Хто такий школяр?»	1	1	Вчитель
		Вправа «Загадай три бажання»	1	1	Вчитель та практикант
		Обговорення «Яким я буду через рік?»	1	1	Практичний психолог
6	«Розвиваємо мислення»	Гра «Знайди зайве»	1	1	Практичний психолог
		Гра «Склади історію за малюнками»	1	1	Психотерапевт
		Вправа «Шкільний лабіринт»	1	1	Соціальний педагог
7	«Ми – першокласники»	Рольова гра «Перший день у школі»	1	1	Вчитель
		Вправа «Що я знаю про	1	1	Вчитель

		школу?»			
		Малювання «Мій перший урок»	1	1	Керівник гуртка «Образотворче мистецтво»
8	Підсумкове	Бесіда «Що нового я дізнався?»	1	1	Вчитель, практичний психолог
		Спільне фото «Ми – школярі»	1	1	Вчитель
		Вручення дипломів «Я - першокласник»	1	1	Вчитель

Після завершення формувального етапу дослідження, було проведено повторну діагностику експериментальної групи з метою оцінки ефективності розробленої програми. Отримані дані підтвердили гіпотезу про те, що цілеспрямована робота значно підвищує рівень соціально-психологічної готовності дітей до школи. Аналіз проводився за кожною методикою окремо, що дозволило детально прослідкувати динаміку змін.

Тест шкільної зрілості Керна-Йірасека. Після експерименту ситуація змінилася. 43,3% дітей продемонстрували високий рівень зрілості, 50% – середній, 6,7% з низьким рівнем. Це свідчить про ефективність занять, що розвивали увагу, сприйняття та дрібну моторику.

Таблиця 2.7

Результати тесту шкільної зрілості Керна-Йірасека (у %)

Рівень готовності	До експерименту	Після експерименту
Високий	23,3%	43,3%
Середній	60%	50%
Низький	16,7%	6,7%

Методика «Дерево». Спостерігається значне покращення емоційного стану та самооцінки. Кількість дітей з високим рівнем емоційної готовності

залишилася 70%, тоді як 26,6% показали середній рівень. З низьким рівнем – 3,4% дітей.

Таблиця 2.8

Результати методики «Дерево» (у %)

Рівень готовності	До експерименту	Після експерименту
Високий	70%	70%
Середній	20%	26,6%
Низький	10%	3,4%

Методика «Соціально-емоційна готовність до школи». Після експерименту: результати свідчать про позитивні зрушення у соціально-комунікативних навичках. Кількість дітей з високим рівнем зросла до 50%, 40% – із середнім, низький - 10%.

Таблиця 2.9

Результати методики «Соціально-емоційна готовність» (у %)

Рівень готовності	До експерименту	Після експерименту
Високий	36,7%	50%
Середній	50%	40%
Низький	13,3%	10%

Методика «Три бажання». Ця методика показала найбільшу позитивну динаміку. Кількість дітей з вираженою навчальною мотивацією зросла до 83,3%, а кількість дітей зі соціальною знизилася до 13,3%.

Дітей з ігровою мотивацією було виявлено – 3,4%. Це підтверджує, що корекційна програма є дієвою та результативною, але при цьому враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини.

Таблиця 2.10

Результати методики «Три бажання» (у %)

Рівень готовності	До	Після
--------------------------	-----------	--------------

	експерименту	експерименту
Високий	66,7%	83,3%
Середній	23,3%	13,3%
Низький	10%	3,4%

Отже, на констатувальному етапі було виявлено, що більшість дітей перебуває на середньому рівні готовності, а проблемними зонами є недостатньо розвинена пізнавальна мотивація (переважання зовнішніх мотивів) та підвищена шкільна тривожність.

Отримані дані свідчать про те, що діти, які виявляють пізнавальну мотивацію на високому рівні зазвичай мають більш вищий рівень тривожності до навчання це показує сильний кореляційний зв'язок ($r=0.9975$, $p \geq 0.05$). Це підтверджує, що низький рівень сформованості будь-якого компонента готовності (інтелектуального чи соціального) суттєво підвищує внутрішню напругу та страх перед школою.

РОЗДІЛ 3

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

3.1. Психолого-педагогічні настанови батькам старших дошкільників щодо підвищення рівня їхньої готовності до навчання у школі

Результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження виявили необхідність цілісної, системної та науково обґрунтованої корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на усунення дефіцитів у ключових компонентах соціально-психологічної готовності, зокрема: недостатній рівень пізнавальної мотивації, підвищену шкільну тривожність та несформованість емоційно-вольового самоконтролю.

Для забезпечення ефективності психолого-педагогічного втручання була розроблена та впроваджена структурно-функціональна модель формування соціально-психологічної готовності старших дошкільників до навчання в школі на рис 3.1

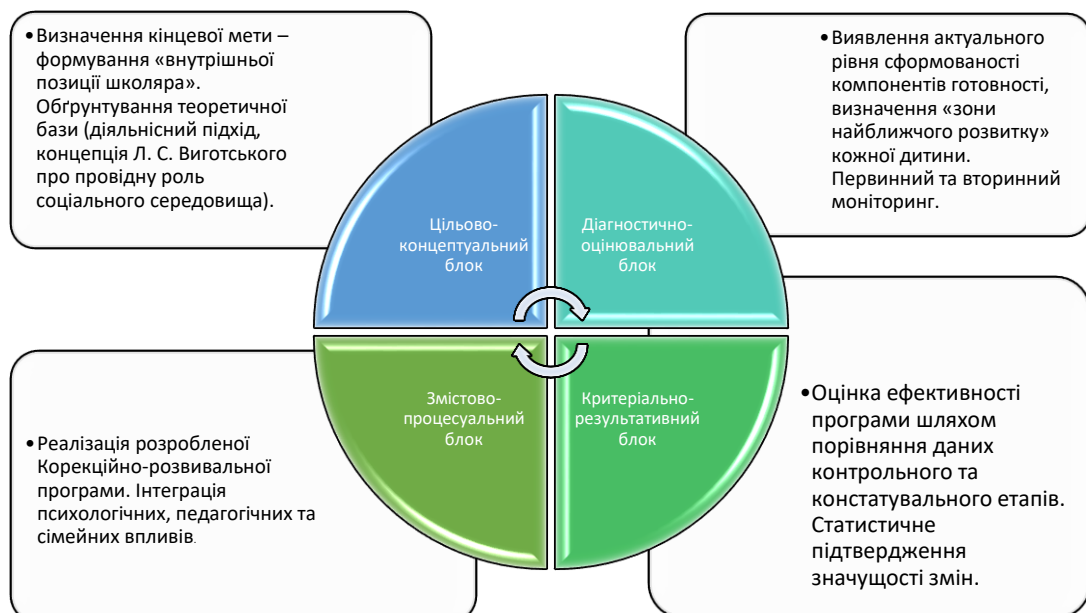

Рис. 3.1. Структурно-функціональна модель формування соціально-психологічної готовності

Модель базується на системному підході та принципах єдності діагностики, корекції та розвитку, а також тісної співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу: дитини, батьків та педагогів.

Таблиця 3.1

План застосування структурно-функціональної моделі формування соціально-психологічної готовності дитини до школи

Блок моделі	Зміст функції	Провідні принципи реалізації	Очікуваний результат
1. Цільово-концептуальний	Визначення кінцевої мети – формування «внутрішньої позиції школяра». Обґрунтування теоретичної бази (діяльнісний підхід, концепція Л. С. Виготського про провідну роль соціального середовища).	Принцип системності, принцип цілеспрямованості, принцип науковості.	Сформована мотиваційна готовність, усвідомлення соціальної ролі учня.
2. Діагностично-оцінювальний	Виявлення актуального рівня сформованості компонентів готовності, визначення «зони найближчого розвитку» кожної дитини. Первинний та вторинний моніторинг.	Принцип об'єктивності, принцип комплексності (оцінка всіх 4-х компонентів).	Виявлення цільових дефіцитів (мотивація, самоконтроль, тривожність).
3. Змістово-процесуальний	Реалізація розробленої Корекційно-розвивальної	Принцип індивідуалізації, принцип	Активізація пізнавальної діяльності,

	програми. Інтеграція психологічних, педагогічних та сімейних впливів.	доступності, принцип розвивального навчання.	зниження тривожності, розвиток емоційно-вольової регуляції.
4.Критеріально-результативний	Оцінка ефективності програми шляхом порівняння даних контрольного та констатувального етапів. Статистичне підтвердження значущості змін.	Принцип прогностичності (оцінка потенціалу адаптації), принцип надійності.	Високий/достатній рівень соціально-психологічної готовностіу більшості дітей.

На наше переконання функціональне значення моделі полягає у забезпеченні не просто корекції окремих навичок, а саме цілісного розвитку особистості дошкільника через спрямований вплив на провідні психологічні новоутворення.

В мотиваційній сфері відбувається переорієнтація з ігрових мотивів на навчально-пізнавальні. В емоційно-вольовій сфері відбувається формування довільності психічних процесів (уваги, пам'яті) та здатності досамоконтролю і гальмування імпульсивних реакцій. В комунікативній сфері проходить засвоєння правил групової взаємодії та співпраці.

Провідним психологічним новоутворенням дошкільного віку є формування «внутрішньої позиції школяра» – свідомого прагнення до нового соціального статусу, пов'язаного зі здобуттям знань. Батькам необхідно сприяти цьому переходу, акцентуючи увагу на процесі навчання, а не на його зовнішніх атрибутах.

Таблиця 3.2

Рекомендації батькам щодо ефективного стимулювання навчальної діяльності старших дошкільників

Аспект мотивації	Недоцільна батьківська стратегія	Рекомендована батьківська стратегія	Психологічна мета
Цінність	«Ти повинен піти до	Акцент на знаннях: «Ти	Перехід до

навчання	школи, щоб тобі купили телефон/планшет» (Зовнішня мотивація)	підеш до школи, щоб дізнатися, як працює світ/космос/природа» (Пізнавальна мотивація)	усвідомленого інтересу до змісту, а не до нагороди.
Режим	Хаотичний, непередбачуваний розпорядок дня.	Імітація шкільного розкладу: За місяць до школи встановити чіткий час для підйому, прийому їжі та «занять» (навіть 20-хвилинних).	Формування навички підпорядкування себе правилу та режиму.
Помилка	Різке засудження та критика невдачі («Це дуже легко, ти не міг цього не зробити!»).	Позитивна рефлексія: «Давай подивимося, що пішло не так. Помилка — це лише спосіб дізнатися, як робити не треба».	Формування готовності до подолання труднощів та зниження страху невдачі.
Діяльність	Навчання за зразком, тренування лише технічних навичок (читання, письмо).	Стимулювання пошукової активності, заохочення до запитань, спільні походи в музеї, читання науково-популярних книг.	Розвиток дослідницької позиції та активного пізнавального ставлення.

На наше переконання потрібно звернути увагу на практичні настанови наступного змісту:

1. *Створити «освітнє середовище».* Обговорювати складні явища (новини, природні процеси) на доступному рівні, показуючи, що знання допомагають краще розуміти світ.

2. *Уникати надмірної стимуляції.* Потрібно відмовитися від інтенсивного «накачування» знаннями. Школа має стати місцем, де дитина дізнається нове, а не повторює вже вивчене.

Здатність керувати своїми емоціями, зосереджувати увагу та стримувати імпульсивні реакції (вольова готовність) є критичною для успішної навчальної діяльності. Нерідко саме батьківська тривога стає джерелом шкільної тривожності дитини.

Методи зниження тривожності

- «Розмова про страхи» (Вербалізація). Не варто ігнорувати страхи дитини щодо школи. Наприклад, якщо дитина боїться, що не знайде туалет, потрібно проговорити: «Так, школа велика, але ти можеш запитати у вчителя або чергового. Усі діти вчаться, де що знаходиться». Це перетворює невизначеність на керований ризик.

- Моделювання ситуації. Можна програти вдома найтривожніші моменти (ранкове прощання, прохання вийти до дошки) у формі гри, щоб дитина відчула себе впевненіше.

- Позитивне програмування. Потрібно наголошувати не на можливих труднощах, а на її сильних сторонах («Ти завжди швидко знаходиш друзів», «Ти дуже уважний, коли тобі цікаво»).

Розвиток самоконтролю та довільності

- Ігри на правило. Регулярно грати в настільні ігри, що вимагають суворого дотримання черги, правил та чекання (наприклад, шахи, «Монополія»). Це тренує гальмівні функції нервової системи.

- Відповідальність та самообслуговування. Дитина повинна самостійно виконувати елементарні дії: складати одяг, чистити зуби, готувати свій одяг на завтра. Це формує відповідальність та відчуття контролю над власним життям.

- Виконання інструкцій. Потрібно давати дитині завдання, що складаються з 2-3 послідовних кроків: «Спочатку прибери іграшки в синій ящик, потім візьми ручку, а тоді сядь за стіл». Це розвиває слухове сприйняття інструкції – ключову навичку для уроку.

Соціальна готовність передбачає здатність дитини взаємодіяти з дорослим (вчителем) як авторитетом та з однолітками як партнерами по навчанню. Батьки мають підготувати дитину до ролі члена колективу.

Таблиця 3.3

Умови формування соціальної компетентності

Компонент	Сутність настанови	Механізм розвитку
Комунікація	Навчання слухати іншого та чекати своєї черги говорити.	«Сімейна рада». Встановити правило, що під час обговорення кожен говорить, не перебиваючи. Якщо дитина

		перебиває, м'яко нагадати про правило.
Емпатія	Здатність розуміти стан інших дітей (вчителя).	Обговорення почуттів. Аналізувати емоції героїв мультфільмів та книг («Як ти думаєш, чому він засмутився?») та обговорювати конфлікти.
Авторитет	Формування позитивного ставлення до вчителя як до професіонала.	Ніколи не критикувати вчителя у присутності дитини! Це підриває авторитет і ставить дитину перед необхідністю вибирати між батьками та школою.
Самостійність	Здатність звертатися по допомогу та самостійно вирішувати прості проблеми.	«Вчися просити». Не втручайтеся одразу, коли бачите, що дитина має невелику трудність. Запитати «Чи ти можеш попросити допомоги сам/сама?».

Готовність дитини – це не тільки вміння читати і писати, а в першу чергу, її бажання вчитися та здатність витримати навантаження, пов'язане із соціальними вимогами (правила, режим, спілкування). Батьки мають створити вдома атмосферу спокою, підтримки та віри в сили дитини. Саме емоційна стійкість родини є найкращим профілактичним засобом проти шкільної дезадаптації.

Батьки є головними провідниками дитини у світ шкільного навчання. Їхня позиція щодо школи, рівень вимог та емоційна підтримка безпосередньо впливають на рівень тривожності дитини та формування її мотивації. Тривожність часто є результатом надмірних очікувань або страху батьків перед шкільною невдачею.

Слід уникати порівняння дитини з іншими дітьми та відмовитися від критики її помилок як ознаки «нездатності». Основний акцент – на зусиллях, а не на результаті. Щодня виділяти 10-15 хвилин для розмови про шкільні події. Запитувати не «Що ти отримав?», а «Що було найцікавішим сьогодні?» і «Чи була якась складність, з якою ти впорався?». Це переорієнтує увагу на позитив і формує навик подолання труднощів. Перевантаження дитини підготовчими заняттями поза ДНЗ (репетитори, додаткові «школи») може

викликати вигорання та відразу до навчання ще до школи. Пріоритет – гра, спілкування та прогулянки.

Соціальна готовність передбачає здатність дитини самостійно діяти в новому середовищі. Дитина має самостійно збирати свій портфель (навіть якщо спочатку з допомогою дорослого, але під її власним контролем), стежити за своїм одягом та іграшками. Це розвиває відповідальність. Потрібно заохочувати дитину самостійно звертатися до дорослих (продавця в магазині, вихователя), щоб вона могла подолати комунікативний бар'єр.

Таблиця 3.4.

**Рекомендації батькам щодо формування
покомпонентної готовності дитини до школи**

Компонент готовності	Проблема	Практичні настанови батькам
Мотиваційний	Домінування ігрових мотивів над навчальними.	Організувати сімейне читання пізнавальної літератури. Зробити акцент на тому, що школа — це місце, де вчать думати.
Емоційно-вольовий	Труднощі з довільною регуляцією та самоконтролем.	Ввести чіткий режим дня, який дитина сама відстежує (за допомогою годинника-пісочника). Грати в настільні ігри, що вимагають терпіння та дотримання черги.
Комунікативний	Невміння вирішувати конфлікти без допомоги дорослого.	Програвати з дитиною соціальні ситуації за допомогою ляльок або іграшок. Обговорювати причини та наслідки вчинків літературних героїв.
Пізнавальний	Слабкий розвиток уяви та логічного мислення.	Розвивати не стільки читання, скільки здатність дитини складати зв'язну розповідь за картинкою, порівнювати, класифікувати предмети.

Таким чином, проведений аналіз та розробка системи настанов для батьків доводять, що сімейне середовище є визначальним фактором у формуванні соціально-психологічної готовності дитини до навчання. Рекомендації забезпечують переорієнтацію батьківської уваги з зовнішньої

мотивації (атрибути, оцінки, нагороди) на розвиток пізнавального інтересу та внутрішньої позиції школяра. Завдяки методам стимулювання пошукової активності та позитивної рефлексії на процес, а не результат, створюються передумови для стійкого та свідомого прагнення до знань.

Настанови підкреслюють, що головною перешкодою для адаптації є нестача самоконтролю та підвищена тривожність. Запропоновані практичні прийоми (ігри на правило, чіткий режим дня, техніки вербалізації страхів) спрямовані на тренування довільності поведінки та зміцнення емоційної стійкості, що є безпосередньою протидією шкільній дезадаптації.

Рекомендації щодо передачі відповідальності за самообслуговування та прийняття простих рішень сприяють розвитку адекватної самооцінки та соціальної компетентності. Це готує дитину до ролі активного учасника шкільного колективу, здатного самостійно взаємодіяти з вчителем та однолітками.

Таким чином, розроблений комплекс психолого-педагогічних настанов для батьків є необхідним елементом структурно-функціональної моделі та забезпечує синергію впливу ДНЗ та сім'ї, що є критичною умовою для успішного та гармонійного переходу дитини від дошкільного до шкільного етапу життя.

3.2. Рекомендації освітянам дошкільних навчальних закладів щодо форм і методів підвищення соціально-психологічної готовності дітей до навчання у школі

Враховуючи провідну роль педагога у дошкільній освіті, розроблені рекомендації мають на меті не лише посилити традиційні форми підготовки, а й інтегрувати елементи, спрямовані на корекцію виявлених психологічних дефіцитів.

Сфери професійної діяльності педагога.

1. Розвиток емоційно-вольової зрілості (самоконтроль)-це ключовий аспект, що забезпечує успішну адаптацію до шкільного режиму.

- Інтеграція «заборонених рухів» у гру. Використовувати вправи, де дитина повинна утримуватися від виконання інстинктивної дії (наприклад, гра «Так/Ні не говорити, чорне/біле не називати»). Це тренує функцію гальмування та довільну увагу.

- Запровадження «Часу очікування». Створення ситуацій, де дитині потрібно утримувати бажання, чекати своєї черги чи сигналу. Наприклад, давати завдання із затримкою у 5-10 секунд.

- «Черговий по слову». Під час групової бесіди використовувати символічний предмет (жетон, іграшку), який дає право говорити лише його власнику. Це дисциплінує мовленнєву поведінку та вчить слухати.

2. Стимулювання пізнавальної мотивації

Педагогічна діяльність має бути спрямована на перехід від інтересу до зовнішніх атрибутів навчання (портфель, оцінки) до інтересу до змісту знань.

- Проектна діяльність «Маленькі дослідники». Замість прямої передачі знань, пропонувати дітям завдання-проблеми, які вони вирішують шляхом експериментів та спостережень (наприклад, «Чому вода мокра?», «Звідки береться тінь?»). Це формує пошукову активність.

- «Зворотній зв'язок через питання». Замість похвали «Ти молодець, ти гарно зробив», використовувати питання, що стимулюють рефлексію: «Які труднощі ти подолав, щоб це зробити?», «Що ти дізнався нового?».

- «Зона самостійного вибору». Надання дитині права обирати завдання з кількох запропонованих (наприклад, малювати або ліпити, читати або рахувати). Це розвиває ініціативність та відповідальність.

3. Формування комунікативної компетентності та зниження тривожності

- «Уроки доброти». Регулярне проведення занять з обговорення емоцій, що розвиває емпатію та соціальний інтелект. Використання піктограм та карток для розпізнавання емоцій.

- Міні-тренінги з адаптації. Ситуативне моделювання шкільних ситуацій (наприклад, «Я забув зошит вдома», «У мене новий сусід по парті»). Це знижує тривогу невідомості.

Оскільки в більшості дошкільників переважає зовнішня мотивація (орієнтація на оцінку, атрибути), завдання педагога — трансформувати її у пізнавальну (внутрішню) мотивацію. Це досягається через зміну змісту діяльності.

З погляду психології розвитку, успішна готовність до школи вимагає, щоб дитина навчилася переносити механізми управління, що виникли в сюжетно-рольовій грі (підпорядкування уявній ролі та правилу), на навчальну діяльність (підпорядкування правилу уроку). Педагог є головним провідником цієї трансформації.

Таблиця 3.5

Система рекомендацій для формо-змістової трансформації ігрової діяльності старшого дошкільника в контексті її наближення до їхньої учбової діяльності

Форма роботи	Опис та психологічний вплив	Приклади інтеграції
Сюжетно-дидактичні ігри	Це ігри, де в сюжет вбудоване навчальне завдання. Ігровий мотив стає зовнішнім стимулом для виконання навчального (пізнавального) завдання.	«Секретна Лабораторія». Діти-«вчені» мають провести «дослідження» (наприклад, класифікувати фігури за трьома ознаками), щоб отримати «патент».
Рольові ігри з ускладненим правилом	Гра, де правило (інструкція) стає складнішим, ніж сама діяльність, і вимагає постійної концентрації уваги.	«Урок іноземної мови». Діти, граючи роль учнів, можуть говорити лише визначеними «новими словами» (або відповідати лише на повне запитання вчителя).
Ігри-моделювання (замісники)	Використання схем, планів, графічних моделей як засобу для організації діяльності.	«План забудови району». Використання умовних позначок на схемі (квадрати – будинки, круги – дерева) для конструювання з будівельних матеріалів. Це формує планувальну функцію мислення.
Діяльність «за зразком»	Поступовий перехід від зовнішнього (вихователь показує) до внутрішнього (дитина сама уявляє зразок)	«Збери фігуру по пам'яті». Спочатку вихователь показує, як збирати фігуру з конструктора. Потім – дитина збирає згідно з

	плану дії.	усним описом або графічною схемою.
--	------------	------------------------------------

Впровадження “Модуля трансформації ігрової діяльності” забезпечує плавність переходу від ігрової до навчальної діяльності, як того вимагає вікова психологія. Основний психологічний ефект полягає у формуванні довільності та інтелектуалізації психічних процесів. Свідоме включення елементів навчальної задачі в ігровий контекст готує дітей до сприйняття навчальної мети як власної, що є фінальним кроком у формуванні психологічної готовності до школи.

4. Формування емоційно-вольової зрілості

Згідно з дослідженнями, довільність (здатність діяти відповідно до інструкції, а не імпульсу) є найкращим предиктором успішності в першому класі. Педагог має використовувати спеціальні дидактичні прийоми для тренування цих функцій.

Таблиця 3.6

Психолого-педагогічні прийоми розвитку емоційно-вольової сфери старших дошкільників

Функція, що розвивається	Психологічна сутність	Приклади вправ та ігор
Виконання інструкції	Здатність утримувати в пам'яті послідовність дій та відтворювати їх.	«Естафета інструкцій». Передача інструкції по ланцюжку (3-4 дії) або гра «Копіювання з відкладанням» (спочатку подивитися на зразок 10 секунд, а потім відтворити його по пам'яті).
Гальмування реакції	Здатність свідомо відмовитися від імпульсивної дії.	«Заборонений рух». Діти виконують усі рухи, крім одного, який їм заборонено робити. Тренує гальмівний контроль.
Перемикання уваги	Швидка та ефективна зміна фокусу уваги між різними об'єктами чи видами діяльності.	«Гра Світлофор». На червоне світло — завмерти, на жовте — плескати в долоні, на зелене — марширувати.
Емоційна стійкість	Здатність переживати невелику невдачу без дезорганізації	«Уроки програшу». Педагог повинен навчити дітей правильно програвати в іграх, проговорюючи: «Сьогодні

	поведінки.	переміг інший, але наступного разу пощастить тобі».
--	------------	---

5. Організація соціально-комунікативної взаємодії

Комунікативна готовність - це вміння співпрацювати, а не просто спілкуватися. Вона вимагає від дошкільника навичок групової роботи та адекватного сприйняття позиції вчителя.

- Розвиток децентрації. Використання завдань, де успіх можливий лише за умови координації дій. Наприклад, «Спільний малюнок», де кожна дитина малює лише одну частину, але всі мають домовитися про спільний задум. Це вчить бачити ситуацію очима партнера.

- Сюжетно-рольові ігри з ускладненням. Введення елементів шкільного життя не лише в тему (урок), а й у правила. Наприклад, «Шкільний парламент», де діти обговорюють та приймають правила поведінки на тиждень, а потім самі стежать за їх дотриманням.

- Метод «Коло обговорення» (Morning Meeting). Регулярне ранкове коло, де кожна дитина має можливість висловитися перед групою. Це розвиває діалогічне мовлення, впевненість у собі та здатність відстоювати свою позицію.

6. Психогігієна та профілактика шкільної дезадаптації

Педагог повинен бути чутливим до перших ознак шкільної тривожності (агресія, замкнутість, соматичні скарги).

- *Релаксаційні хвилини.* Включення коротких (1-2 хвилини) вправ на м'язове розслаблення та дихальну гімнастику протягом дня. Це допомагає знизити накопичене нервово напруження.

- *Арт-терапевтичні прийоми.* Використання малювання та ліплення для вираження емоцій, які дитина не може вербалізувати. Малювання «Мій страх перед школою» може допомогти педагогу виявити джерела тривоги.

- *Індивідуальна робота.* Тісна співпраця з практичним психологом для індивідуальної підтримки дітей, які мають виражений рівень тривожності чи агресії.

Таким чином, ґрунтовні методичні рекомендації для педагогів базуються на психологічному принципі опосередкованого впливу – непрямого формування необхідних якостей через спеціально організовану діяльність. Головний фокус зміщується від простого «навчання навичкам» (читання, рахування) до розвитку психологічних механізмів (довільності, пізнавальної мотивації, емоційної стійкості). Впровадження цих рекомендацій у практичну роботу забезпечує науково обґрунтовану трансформацію ігрової діяльності у навчальну, що є необхідною умовою для успішної та безболісної адаптації старших дошкільників до навчання у школі.

ВИСНОВКИ

Підготовка до школи — це важливий етап у житті дитини, який вимагає уваги та підтримки. Батькам і вихователям потрібно допомагати дитині адаптуватися до нового середовища, враховуючи її індивідуальні особливості.

Насамперед, здійснений теоретичний аналіз засвідчив, що соціально-психологічна готовність є інтегративним показником психічного розвитку старшого дошкільника і становить собою сукупність стійких характеристик особистості, які забезпечують успішну адаптацію до шкільного середовища та засвоєння навчальної програми. Обґрунтовано, що її структура є багатокомпонентною і включає три ключові складові: мотиваційну готовність (сформованість «внутрішньої позиції школяра», ієрархія мотивів з домінуванням пізнавальних), емоційно-вольову зрілість (здатність досамоконтролю, довільність поведінки та емоційна стійкість) та комунікативну готовність (навички конструктивної взаємодії з однолітками та дорослими). Виявлено, що формування готовності детермінується як внутрішніми (індивідуальні особливості, самооцінка), так і зовнішніми (стиль сімейного виховання, середовище ДНЗ) чинниками. Готовність до школи — це більше, ніж просто вміння читати.

На констатувальному етапі дослідження було дібрано комплекс методик (Тест шкільної зрілості Керна-Йірасека, “Дерево”, “Соціально-емоційна готовність до школи”, “Три бажання”), що дозволив всебічно оцінити всі структурні компоненти. Дослідженням виявлено, що більшість дітей перебуває на середньому рівні готовності, а проблемними зонами є недостатньо розвинена пізнавальна мотивація та підвищена шкільна тривожність.

На основі отриманих даних була розроблена та апробована психолого-педагогічна програма, спрямована на формування соціально-психологічної готовності.

Кореляційний аналіз продемонстрував, що діти, які виявляють пізнавальну мотивацію на високому рівні зазвичай мають більш вищий рівень тривожності до навчання це показує сильний кореляційний зв'язок ($r=0.9975$,

$p \geq 0.05$). Це підтверджує, що низький рівень сформованості будь-якого компонента готовності (інтелектуального чи соціального) суттєво підвищує внутрішню напругу та страх перед школою, а також успішне формування емоційно-вольової сфери є однією з ключових умов подолання шкільної тривожності та інтеграції дитини у шкільне середовище.

Отримані результати відкривають низку напрямів для подальшого поглибленого вивчення проблеми. Перспективи подальших досліджень охоплюють:

1. Лонгітюдний моніторинг адаптації.
2. Детальне вивчення опосередковуючої ролі сімейних чинників.
3. Дослідження готовності в умовах травматичного досвіду.
4. Аналіз ролі цифрової компетентності.

В результаті було розроблено, обґрунтовано та представлено комплексну структурно-функціональну модель формування соціально-психологічної готовності, що включає цільовий, діагностичний, змістово-процесуальний та результативний блоки. Ключовим елементом моделі є корекційно-розвивальна програма. Розроблені детальні методичні рекомендації для педагогів та психолого-педагогічні настанови для батьків що є важливим практичним внеском дослідження. Вони сфокусовані на розвитку трьох критичних компонентів готовності, де було виявлено найбільші дефіцити: пізнавальної мотивації, емоційно-вольового самоконтролю та комунікативної компетентності.

Таким чином, результати прикладного розділу створюють науково обґрунтовану основу для впровадження ефективних психолого-педагогічних заходів у практику роботи навчальних закладів та сімейного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюхова О. В. Соціально-комунікативний розвиток старших дошкільників як педагогічна проблема. *Традиції та новації у сфері педагогіки та освіти*. 2021. С. 12–16.
2. Бех І. Д. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання. *Початкова школа*. 2004. № 3. С. 3–6.
3. Беленька Г. В. Площина свободи сучасного дошкільника крізь призму викликів соціуму. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 травня 2017 року)*. Луцьк: ФОП Покора І. О., 2017. С. 21–25.
4. Богуш А. М. Підготовка дітей до школи у вимірі дошкільної зрілості. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 67. С. 158–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_30.
5. Волинець Н. В. Психологічна готовність дітей дошкільного віку до навчання в Новій українській школі. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 6 (11). С. 402–413.
6. Гірняк А. Н. Психологічна ефективність оргтехнології модульно-розвивальної взаємодії у просторі ЗВО. *Психологія і суспільство*. 2022. № 1. С. 199–238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2022_1_9.
7. Гірняк А. Н. Психологічні особливості освітньої взаємодії осіб з різними суб'єктними характеристиками. *Психологічний часопис*. 2020. № 3 (35), Т. 6. С. 45–55.
8. Голота Н. Підготовка дітей до школи: практика зарубіжної дошкільної освіти. *Початкова освіта*. 2011. № 48. С. 7–9.
9. Гончаренко С. *Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям*. Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

10. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи* / Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Соловйова Л. І., Хартман О. Ю., Федорчук О. І., Токарєва Л. Д. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 32 с.
11. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник*. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
12. Дуткевич Т. В. *Дитяча психологія*. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
13. Єрмоленко Г. В. *Формування базових якостей особистості старшого дошкільника як компонента його психологічної готовності до школи. Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць*. Рівне, 2019. С. 83–86.
14. Жук А. М., Яцишина А. М. *Індивідуальні особливості готовності дітей до вступу в школу. Актуальні проблеми практичної психології: збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (19 травня 2023 року, м. Одеса)*. Одеса, 2023. С. 126–128.
15. Калініченко О. О. *Психологічні особливості формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності: дис. канд. психол. наук: 19.00.07*. Київ, 2018. 297 с.
16. Карабаєва І. *Дитячий садок і Нова українська школа: як прокласти місток. Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 9.
17. Кот Н. А., Тельчарова О. П. *Попередження шкільної дезадаптації як передумова функціонування Нової української школи. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць*. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2020. С. 202–211. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721181/1/Дошкільна%20освіта%20в%20контексті%2>.
18. Кузікова С. Б. *Теорія і практика вікової психокорекції: навчальний посібник*. 2-ге вид., переробл., доповн. Суми: Університетська книга, 2020. 304 с.

19. Кушнір Ю. В., Оверчук В. А., Шпортун О. М. *Вікова та спеціальна психологія: навчальний посібник*. Вінниця: Центр оперативного друку «Документ Принт», 2020. 384 с.
20. Кривильова О. А. *Формування готовності майбутнього вчителя до інноваційної діяльності: дис. канд. пед. наук: 13.00.04*. Харків, 2004. 235 с.
21. Лисенко Л. М. *Вікова психологія : метод. рек. з навч. дисципліни для здобувачів вищої освіти першого (бакалавр.) рівня зі спеціальності 053 Психологія*. Харків : ХНПУ, 2020. 112 с.
22. Любарська І. *Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: [монографія]*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. 72 с.
23. Максименко Д. С. *Мовленнєвий і психічний розвиток дітей раннього віку*. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 192 с.
24. Максименко С. Д. *Загальна психологія: підручник*. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
25. Матвієнко С. І. *Передшкільна освіта: теорія та практика: навчальний посібник*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 248 с.
26. Нагорна А. С., Нагорна В. А. *Виховання соціальної компетентності дошкільників. Педагогічні науки: зб. наук. пр.* Херсон: ХДУ, 2016. Вип. 72. С. 136–140.
27. Овчинникова Т. С. *Готовність дитини до навчання у школі. Початкова школа*. 2014. № 9. С. 4–8.
28. Омельченко Н. М. *Готовність до навчання у школі як психологічна проблема. Педагогіка і психологія: збірник наукових праць*. 2019. Вип. 63. С. 41–45.
29. Павелків Р. В., Цигипало О. П. *Дитяча психологія: навч. посібник*. 2-ге видання, виправлене. Київ: Академвидав, 2015. 400 с.
30. Паламарчук А. Г. *Формування емоційно-вольової готовності дітей до навчання у школі. Теоретичні та практичні проблеми сучасної психології: зб. наук. пр.* 2020. Вип. 10. С. 89–93.

- 31.Палій О. А. Діагностика психологічної готовності дитини до школи. *Вісник психології та педагогіки*. 2018. № 3. С. 22–26.
- 32.Пелех О. Б. Готовність майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах компетентнісного підходу: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Львів, 2012. 296 с.
- 33.Поніманська Т. І. Підготовка педагога до виховання дітей старшого дошкільного віку в світлі гуманістичної парадигми / Т. І. Поніманська. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_46
- 34.Пономаренко Л. П. *Психологія особистісної готовності дошкільника до навчання в школі*. Київ: Освіта, 2008. 192 с.
- 35.Пономаренко О. С. Особливості емоційної готовності дітей дошкільного віку до навчання в школі. *Психологія та педагогіка в сучасному світі: збірник наукових праць*. Львів, 2021. С. 67–71.
- 36.Пономаренко Ю. М. Соціальна готовність дошкільника до шкільного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. 2019. № 1 (45). С. 174–177.
- 37.Приходько Ю. О. Психологічна готовність дитини до школи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2021. Вип. 3. С. 88–92.
- 38.Романенко Н. І. Розвиток довільної поведінки у старших дошкільників як умова успішної адаптації до школи. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 39. С. 143–147.
- 39.Савченко О. Я. Підготовка дітей до школи: педагогічна та психологічна діагностика. *Початкова школа*. 2009. № 11. С. 3–7.
- 40.Селігей Н. В. Формування довільної регуляції у дітей старшого дошкільного віку. *Психологічний журнал*. 2020. № 2. С. 56–60.
- 41.Сіверс Н. Г. Мотиваційна готовність дітей до школи. *Освітній простір*. 2018. № 1 (11). С. 112–116.

42. Скульський Р. М. Готовність до самоосвіти майбутнього вчителя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1982. 202 с.
43. Стасюк Л., Добринюк Л. Готовність дитини до школи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 1 (350). С. 49–55.
44. Степанюк І. В., Москалик Г. Г. Психологічна готовність до школи: структура та діагностика. *Психологічний вісник*. 2021. № 1. С. 98–103.
45. Сулима О. В. Соціальна готовність дитини до школи. *Педагогіка і психологія: збірник наукових праць*. 2019. Вип. 62. С. 134–138.
46. Узнадзе Д. Н. Експериментальні основи психологічного ставлення. Tbilisi: Angvuz, 1961. 210 с.
47. Фурман О. Є., Гірняк А. Н. Розвивальна взаємодія в освітньому закладі як сфера психологічного впливу. *Актуальні проблеми психології*. Т. І, вип. 55. 2020. С. 66–71. URL: <http://appsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-1/vipusk-55-u-m-2020>
48. Фурман А. В., Гірняк А. Н. Психорозвивальна взаємодія в освітньому процесі та її концептуальні засади. *Психологічний часопис*. 2020. № 6 (38). Т. 6. С. 9–18. URL: <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/990/610>
49. Фурман А. В., Гірняк А. Н. Психологічне у змістовленні взаємообміну у контексті соціальної взаємодії. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2018 р. Тернопіль : Економічна думка, 2018. С. 333–336.
50. Фурман А. В., Гірняк А. Н. Psychological technology of the interaction between teacher and students under the conditions of innovative module-developmental teaching. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди»*. Київ : Гнозис, 2018. Вип. 37 (4). Т. I (23) : Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. С. 123–135.

51. Шарко В. В. Психологічні особливості формування пізнавальних інтересів у дітей старшого дошкільного віку. *Психологія та освіта*. 2018. № 3–4.- с.22–23.
52. Шевченко Л. С. Формування професійної готовності майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2007. 220 с.
53. Шевченко С. О. Інтелектуальна готовність дитини до школи. *Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів IV Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (5 листопада 2024 року)*. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2024. Вип. IV. С. 105–110.
54. Blair C., Raver C. School readiness and self-regulation: a developmental psychobiological approach. *Annual Review of Psychology*. 2015. Vol. 66. P. 711–731. DOI: 10.1146/annurev-psych-010814-015221.
55. Heroman, C. *The creative curriculum for preschool. Volume 5: Objectives for development & learning: birth through kindergarten* / C. Heroman. Washington, DC: Teaching Strategies.
56. O'Donnell R. P. *Psychological assessment of children's readiness for school*. New York: Springer, 2018.
57. Rimm-Kaufman, S.E. School readiness: a key component of school success. *Journal of School Psychology*. 2016. Vol. 54. P. 45–60.
58. Zins J. E., Elias M. J. Social and emotional learning in schools: from theory to practice. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2006. Vol. 27. P. 43–60.
59. Перший український сайт для батьків та дітей. <https://dytpsyholog.com/2015/05/14/опитувальник-орієнтовного-тесту-шкі/>
60. Офіційний сайт МОНУ https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/17-17.-diagnostika-gotovnosti-do-shkoli.pdf

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Порівняння основних теоретичних підходів до дослідження поняття
«психологічної готовності» [11; 40;35; 12]**

Теоретичний підхід	Ключовий автор	Суть поняття готовності	Ключова відмінність
Біхевіоризм	Едвард Торндайк (поч. ХХ ст.)	Фізіологічний стан нервової системи, який передує дії. Готовність — це наявність або відсутність умов для проведення нервового імпульсу.	Розглядає готовність як механічну, фізіологічну передумову, що не залежить від свідомості чи внутрішніх мотивів.
Когнітивно-розвивальна психологія	Жан Піаже (1920-1970-ті рр.)	Когнітивна зрілість дитини, досягнення певної стадії інтелектуального розвитку. Навчання ефективне, якщо відповідає рівню розвитку мозку.	Пов'язує готовність з внутрішньою, когнітивною структурою індивіда та її дозріванням.
Прагматизм	Джон Дьюї (поч. ХХ ст.)	Активний, цілеспрямований стан, що залежить від інтересів та досвіду. Готовність формується через взаємодію з навколишнім середовищем.	Фокусується на активній взаємодії та особистому досвіді, а не на пасивному фізіологічному стані чи віковій зрілості.
Гуманістична психологія	Абрахам Маслоу (1940-1950-ті рр.)	Задоволення базових потреб (фізіологічних, безпеки, соціальних) згідно з ієрархією потреб. Готовність до навчання та самореалізації можлива лише після задоволення потреб нижчого рівня.	Розглядає готовність як мотиваційну передумову, що залежить від задоволення особистісних потреб індивіда.

ДОДАТОК Б

Складові соціально-психологічної готовності дитини до школи

[20; 28; 13; 33]

Складова готовності	Ключові вміння та навички дитини	Прояви успішної готовності
Комунікативна готовність	Уміння будувати спілкування з однолітками та дорослими. Здатність вислухати та висловити свою думку.	Легко знаходить друзів, може звернутися по допомогу до вчителя, вміє працювати в парі чи групі.
Емоційна зрілість	Здатність контролювати свої емоції та імпульси. Уміння чекати своєї черги, бути терплячим.	Не влаштовує істерик, якщо щось не вдається. Може зосередитися на завданні, навіть якщо воно не дуже цікаве.
Мотиваційна готовність	Наявність бажання вчитися, а не просто гратися чи носити красивий ранець. Прагнення здобувати нові знання.	Виявляє цікавість до навчальних завдань, запитує «чому?», «як?». Віддає перевагу заняттям, а не лише розвагам.
Навички взаємодії	Уміння дотримуватися правил поведінки, поважати думку інших, працювати в колективі.	Дотримується шкільного розпорядку, підтримує порядок на робочому місці, мирно вирішує конфлікти з однолітками.
Внутрішня позиція школяра	Усвідомлення своєї нової соціальної ролі -учня. Розуміння, що школа - це відповідальна справа.	Дитина розуміє, що вона має нові обов'язки, пишається тим, що стала школярем, і з ентузіазмом ставиться до навчання.

**Основні чинники, що впливають на соціально-психологічну готовність
дитини до навчання [40; 10; 22]**

Група чинників	Конкретний чинник	Опис	Приклади позитивного впливу	Приклади негативного впливу
I. Зовнішні чинники	1. Сімейне виховання	Стиль спілкування в родині, рівень освіти батьків, їхня підтримка та очікування.	<i>Демократичний стиль:</i> Батьки спілкуються з дитиною, заохочують її думки, підтримують інтерес до навчання.	<i>Авторитарний стиль:</i> Батьки надмірно контролюють, карають за помилки, що призводить до страху, тривожності та відсутності ініціативи.
	2. Дошкільний навчальний заклад	Якість виховання та навчання в дитячому садку. Навчання взаємодії в колективі.	<i>Гра та спілкування:</i> Дитина вчиться ділитися іграшками, домовлятися, допомагати іншим під час групових ігор.	<i>Ізоляція:</i> Дитина не має можливості спілкуватися з однолітками, що призводить до проблем з адаптацією в школі.
	3. Соціальне оточення	Загальне середовище, в якому росте дитина, ставлення суспільства до освіти.	<i>Друзі-однолітки:</i> Старші друзі з ентузіазмом розповідають про шкільні будні, викликаючи інтерес до навчання.	<i>Негативні розмови:</i> У сім'ї чи серед знайомих часто критикують школу та вчителів, формуючи негативне уявлення.
II. Внутрішні чинники	1. Індивідуальні особливості	Особливості темпераменту та характеру дитини, її	<i>Холерик:</i> Завдяки активності легко	<i>Меланхолік:</i> Через невпевненість може відчувати

		психічний розвиток.	включається в групову діяльність, швидко реагує на завдання.	3 труднощі адаптацією, уникати спілкування.
2. Мотивація до навчання	Внутрішнє бажання дитини вчитися, прагнення до здобуття знань.	<i>Пізнавальна мотивація:</i> Дитина цікавиться не лише іграшками, а й книгами, запитує "чому?" та "як?".	<i>Зовнішня мотивація:</i> Бажання піти в школу лише через атрибути (красивий ранець, новий одяг), а не через прагнення до знань.	
3. Самооцінка та впевненість	Те, як дитина оцінює свої здібності та можливості.	<i>Адекватна самооцінка:</i> Дитина впевнена у своїх силах, не боїться помилятися, готова до нових викликів.	<i>Низька самооцінка:</i> Дитина сумнівається в собі, боїться невдач, уникає складних завдань.	
4. Ставлення до школи	Уявлення дитини про шкільне життя, рівень тривожності.	<i>Позитивне ставлення:</i> Дитина з радістю чекає початку навчання, уявляє себе школярем.	<i>Тривожність:</i> Дитина боїться, що їй не сподобається в школі, що її не полюблять однокласники чи вчитель.	